

Våren 2011
Läroarutbildningen
SRE62L

Kommer man till himlen när man dör?

En studie om vad människor tror händer efter döden

Författare:

Martina Andersson

Handledare:

Zenita Johansson

ABSTRACT

Uppsatsen handlar om vad människor tror händer efter döden från förr tills idag. Syftet och den övergripande huvudfrågan var att undersöka vad människor tror händer efter döden för att kunna jämföra vad människor trodde förr med vad de tror idag. Den historiska bakgrunden behandlar vad människor trodde hände efter döden förr och vad människor tror händer efter döden idag. Tiden som behandlas sträcker sig från uppkomsten av den äldsta kristendomen fram till 2000-talet. För att kunna få fram ett resultat användes två metoder, textanalys och intervjuer. Intervjuerna genomfördes med tre olika åldersgrupper som bestod av barn och ungdomar, medelålders människor och äldre människor. Resultatet visar att människor från olika tider har haft olika föreställningar om vad som händer efter döden, men att det samtidigt finns föreställningar idag som kan härledas till Gamla Testamentet (GT) och Nya Testamentet (NT). Den mest intressanta likheten som syns i resultatet är att många människor, både från förr och från idag, verkar ha haft och har en allmän tro på att själen lämnar kroppen efter döden. Den mest intressanta skillnaden som syns i resultatet är att människor förr trodde mycket på himmel och helvete vilket många människor inte tycks göra i lika stor utsträckning idag.

Sökord: Livet efter döden, himmel, helvete, reinkarnation

Innehåll

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	4
1.2 TIDIGARE FORSKNING	5
1.3 DISPOSITION	7
2. METOD OCH MATERIAL	9
2.1 INTERVJUER	9
2.2 URVAL	10
2.3 INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE	11
2.4 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	13
2.5 TEXTANALYS	13
3. TEORETISKA PERSPEKTIV	15
3.1 SEKULARISERINGSTEORIER	15
4. HISTORISK BAKGRUND	18
4.1 VAD SÄGER GAMLA OCH NYA TESTAMENTET OM LIVET EFTER DÖDEN?	18
4.2 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN DEN ÄLDSTA KRISTENDOMEN FRAM TILL 1500-TALET	22
4.3 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN PROTESTANTISK KRISTENDOM PÅ 1500-TALET TILL 1700-TALET	27
4.4 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN 1800-TALET FRAM TILLS IDAG	31
8. REFERENSER	49

1. INLEDNING

Mitt stora intresse för vad som händer efter döden har alltid funnits där sedan jag var liten och jag finner detta område mycket spännande och intressant att läsa om och undersöka. Jag tycker det är viktigt för alla människor att våga prata om döden och spekulera i vad som händer när vi lämnar vårt jordeliv. Kanske finns det ett liv efter detta, kanske hamnar en del människor i himlen och andra i helvetet, vem vet. Det är viktigt för mig som blivande lärare i religion att våga ta upp frågor som handlar om döden med mina kommande elever, eftersom jag anser att det är viktigt att barn och ungdomar vågar prata om sådant som det kanske inte talas om så ofta. Det kan även hjälpa dem att lätta på hjärtat om de till exempel har varit med om ett dödsfall i deras familj, släkt eller någon i deras närhet. Om de har varit med om något sådant är det viktigt att de inte håller inne några känslor utan vågar prata om döden på ett tryggt och naturligt sätt.

Jag tror att många andra människor, liksom jag, finner detta område mycket intressant och många har säkert olika tankar om döden. Det spelar nog inte så stor roll vad du har för yrke, hur gammal du är, vilket kön du har och så vidare. Jag tror att alla någon gång under livet har funderingar och tankar på vad som kommer hända efter döden även om det inte allt för ofta är något som människor talar högt om.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur olika människors tankar om vad som händer efter döden ser ut idag för att kunna jämföra dessa tankar med hur olika människor trodde förr. Detta för att undersöka om föreställningarna om livet efter döden har förändrats som tyder på skillnader och likheter. Syftet har mynnat ut i ett antal frågeställningar. Den stora övergripande frågan är:

- Vad tror människor händer efter döden?

De mindre underfrågorna är:

- Tror människor att det finns ett liv efter döden?
- Tror människor på himmel och helvete?
- Tror människor att man hamnar på någon speciell plats efter döden?
- Tror människor att själen lämnar kroppen efter döden?
- Har människors syn på livet efter döden förändrats?

1.2 TIDIGARE FORSKNING

Herman Seiler, (1984) som var teolog, har i sin bok *Döden – och vad kommer sedan?* forskat om döden och de yttersta tingen utifrån teologiska reflexioner. Han tar i sin forskning upp hur olika människor har haft nära-döden upplevelser, hur uppståndelsen skulle kunna fungera och nyare idéer från andra religioner som till exempel att tro på reinkarnation/själavandring. Han utgår mycket från bibeln när han talar om dödens gåta samt vad den kristna tron säger om döden i största allmänhet.

Staffan Ljungman, som har arbetat som präst större delen av sitt liv, (2001) talar om döden i sin bok *Döden – en del av livet*. En del föreställningar om döden som Ljungman tar upp, som även Seiler tar upp, är till exempel människor som berättar att de har haft nära-döden upplevelser vilket för övrigt verkar vara något vanligare idag än vad det var förr. Ljungman arbetar som präst och har under sin tid inom detta yrke fått uppleva många människor som har mist sina nära och kära och som han har fått hjälpa genom sorgen och han menar då att han vid dessa tillfällen försöker förstå döden utifrån bibeln. Han talar till exempel om både himmel och helvete och hur detta skulle kunna se ut. Han förstår himlen som beläget där uppe och helvetet som beläget där nere. Hans bok är mycket personlig då han själv ger sin åsikt sist i varje kapitel.

Bengt Ankarloo (2003) är en historiker som har skrivit om helvetet i sin bok som även heter *Helvetet*. I denna bok beskriver han hur helvetet såg ut förr och hur det ser ut idag utifrån kristen tradition. Han beskriver hur helvetet ser ut i bibliska texter, hur de äldre kyrkofäderna såg på helvetet, hur människor förr såg på helvetet och hur både den protestantiska och den katolska kyrkan förr såg på helvetet. Han beskriver även sekulariseringen och tar samtidigt upp hur folket ser på helvetet fram tills idag. Ankarloo tar upp många fantastiska föreställningar om helvetet som olika människor från olika tider har haft. Bland annat syns det i denna bok hur stor betydelse själen har haft efter döden i nästan alla tider hos många olika människor.

Det har även skrivits en hel del uppsatser inom ämnet. Det har forskats framförallt om livsfrågor där bland annat tankar kring döden funnits med. Mariah Carsén (2005) har i sin uppsats *Vad tänker du på?* gjort en studie bland elever i årskurs 8 om olika livsfrågor. Hon har bland annat ställt frågan i sin enkät om eleverna funderar på om det finns liv efter döden. Majoriteten av både flickorna och pojkarna svarade att de nästan aldrig funderar på om det

finns liv efter döden. Carsén använde även påståendesatser som eleverna fick fortsätta att fylla i, till exempel: Jag oroar mig för... vilket visade att många elever, både flickor och pojkar är oroliga och rädda inför döden. En annan påståendesats som även den visade att en del elever är rädda inför döden var påståendesatsen: Jag blir rädd när...

I Maria Anderssons uppsats (2003) *Barnatro – En studie av barns sätt att tro i olika åldrar* kan du läsa om en intervjustudie som genomfördes bland fyra flickor i åldern sex – åtta år och fyra flickor i åldern sexton – arton år. Bland annat ställde Andersson en fråga i intervjun som handlade om tron på något efter döden. Resultatet av denna fråga blev att samtliga av de äldre flickorna svarade att de var rädda inför döden, precis som i Carséns intervjustudie. En av Anderssons äldre flickor svarade dessutom att rädslan inför döden kunde minskas om en människa har en tro på livet efter döden. Tre av de äldre flickorna trodde på ett liv efter döden medan den sista och fjärde flickan inte trodde på detta. Hon ansåg att allt blev tomt och svart efter döden. Hon trodde inte på någon själ och trodde att allt inom oss dör när vi dör. De andra tre av de äldre flickorna som trodde på ett liv efter döden ansåg att vi återföds efter döden i en annan kropp. Vi behövde däremot inte återfödvas i en ny människokropp utan det kunde till exempel vara i en djurkropp, trodde två av de tre flickorna. Andersson tog även upp frågan om himmel och helvete finns men de äldre flickorna trodde inte att det finns någon himmel eller något helvete utan såg det som en myt. De tre äldre flickorna som trodde på ett liv efter döden trodde att själen lever vidare i evighet och dör aldrig. De hade dock lite olika åsikter inför detta. Den första äldre flickan trodde att själen saknas hos en hjärndöd person och att personen bara är en kropp. Den andra äldre flickan trodde att själen sitter i hjärtat och den tredje äldre flickan menade att själen sitter både i hjärtat och i hjärnan.

De yngre flickorna i åldern sex – åtta år var till skillnad från de äldre flickorna rörande överens om att det finns en himmel. Dessa yngre flickor verkar inte ha haft några problem med att tala om döden och verkade dessutom vara mer eller mindre övertygande. Alla fyra av de yngre flickorna trodde att Gud och Jesus finns i himlen och väntar på en människa efter döden. I himlen finns även andra människor och djur som har dött. De verkar ha beskrivit himlen som en plats fylld av ljus och glädje för människor och djur som kommer dit. När Andersson diskuterade helvetet med de yngre flickorna var tre stycken övertygade om att helvetet finns medan den fjärde trodde att till himlen kommer alla människor, onda som goda, med förklaringen att alla blir goda och snälla i himlen.

Cristina Jarl (2007) genomförde en intervjustudie i sin uppsats *Hur känns det att leva? – Gymnasieungdomar reflekterar och samtalar kring livsfrågor* med en grupp ungdomar som gick andra året på gymnasiet. En av livsfrågorna som hon diskuterade med dessa ungdomar var vilka uppfattningar de hade om livet efter döden. I denna studie, liksom både i Carséns och i Anderssons studie, framgår det tydligt att både ungdomar och yngre barn har olika tankar om livet efter döden. I Jarls studie trodde en del av ungdomarna på att själen lever vidare, så kallad reinkarnation. Andra trodde att allting slocknar och att ingenting händer med oss efter döden. En intressant detalj i Jarls studie är att ungdomarna inte trodde att det är viktigt att ha en tro på livet efter döden för att få ett meningsfullt liv. Resultatet av denna studie kan sammanfattas med att dessa ungdomar inte trodde att det spelade någon roll om en människa är god eller ond i livet för att få ett bra liv efter döden. Detta tog varken Carsén eller Andersson upp med sina intervjupersoner i sina studier.

Maria Gustafsson (2006) intervjuade ett antal personer tillhörande olika samfund inom kristendomen i sin uppsats *Det kristna dödsbegreppet* vilket visade att samtliga av de intervjuade personerna trodde att det mänskliga medvetandet fortsätter efter döden. Många av personerna i studien trodde att det mänskliga medvetandet skulle fortsätta efter döden eftersom det skulle förenas i paradiset med Jesus. En av personerna trodde att det mänskliga medvetandet utvecklas efter döden. En man från pingstkyrkan trodde att det mänskliga medvetandet ökar i himlen medan det istället minskas i helvetet. En annan syn visar att medvetandenivån är likadan på jorden som i dödsriket enligt en kvinna tillhörande Livets Ord. Samtliga representanter från dessa olika samfund uppvisar en tydlig likhet i frågan om livet efter döden, nämligen att det vid dödsögonblicket kommer att ske en tydlig skillnad mellan jordelivet och livet efter döden vilket sker omedelbart. I de flesta av samfunden trodde medlemmarna på att Gud styr himmel och djävulen styr helvete. De trodde även som så många andra att goda och onda människor skiljs åt efter döden och hamnar på olika platser.

1.3 DISPOSITION

I uppsatsens tidiga del behandlas vilka två metoder som har använts för att komma fram till ett resultat. Dessa två metoder är intervjuer och textanalys vilka har använts för att undersöka hur olika människor i olika åldrar med olika kön och yrken har för tankar om vad som händer efter döden. De teoretiska perspektiven som har använts för att ytterligare belysa studien är sekulariseringsteorier. En historisk tillbakablick kommer sedan att presenteras vilken handlar om hur människor från olika tider inom kristendomen har haft för tankar om vad som händer

efter döden men även hur tankarna kring detta område ser ut idag. Viktigt att poängtera är att uppsatsen enbart koncentrerar sig på kristendomens föreställningar om livet efter döden i den historiska bakgrunden. Intervjupersonerna representerar ingen speciell religion eftersom de inte blev tillfrågade om de var troende. I uppsatsens senare del presenteras empirin som sedan följs av diskussioner och analys av resultatet utifrån intervjustudierna och textanalysen. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande avslutning med slutord.

2. METOD OCH MATERIAL

De två metoderna som har använts för uppsatsen är intervjuer och textanalys. Dessa två metoder valdes då jag ansåg dem lämpliga för att syftet skulle kunna uppnås.

2.1 INTERVJUER

Syftet med uppsatsen är att undersöka vad olika människor tror händer efter döden. Med tanke på att detta är en fråga som handlar om vad olika människor tror, är en kvalitativ studie i form av intervjuer den metod som jag anser lämpar sig bäst. En kvalitativ studie används vid ett specifikt ämne där en djupare förståelse är viktig för själva studien vilket det är i denna uppsats (Björklund & Paulsson, 2003, s.63).

Jag valde denna metod för att människors tankar om vad som händer efter döden skulle komma till uttryck i största möjliga mån, och för att varje enskild person som deltog i intervjun skulle kunna tala öppet i en lugn miljö. Fördelarna med intervjuer som metod är att dessa ger tillgång till information som för studiens syfte är av direkt relevans. Då frågorna kan anpassas till varje individuell respondent ger intervjuer möjlighet till en djupare förståelse eftersom den som intervjuar efter en fråga kan anpassa kommande frågor efter respondentens tidigare svar. En annan stor fördel med intervjutekniken är att den som intervjuar kan tolka andra mänskliga signaler, bland annat kroppsspråket. Kroppsspråket kan vara intressant att läsa av när det talas om döden eftersom en del människor kanske tar ämnet lättsamt medan andra kanske tar det mer allvarligt beroende på deras tro. Nackdelarna med intervjutekniken är att det ibland kan medföra kostnader i samband med resor samt att tekniken är mer tidskrävande än vad andra metoder är. En annan sak som kan vara en nackdel med intervjutekniken är att den som intervjuar kan ställa frågor som är ledande så att personen som blir intervjuad kanske inte förstår frågan eller att frågan blir olika från en intervjuperson till en annan. För att detta skulle kunna förhindras i mina intervjuer använde jag mig av en strukturerad intervjuform, vilket innebär att jag skrev ner mina frågor före intervjuerna så att varje enskild fråga kunde ställas likadant till samtliga personer som blev intervjuade. Det finns även en annan faktor som kan anses vara negativ när det gäller intervjutekniken. Intervjupersonerna kan svara på mina frågor så som de tror är rätt, eller så som de tror att jag som intervjuar vill att de ska svara. För att undvika detta talade jag om för samtliga intervjupersoner att ingenting är rätt eller fel när vi talar om döden eftersom vi aldrig kan få något bevis på vad som är rätt eller fel. Därför tror jag att de personer som jag intervjuade svarade vad de trodde händer efter döden vilket kan ses som att min intervjustudie både har

hög validitet och reliabilitet. Validitet innebär i vilken utsträckning man mäter det man verkligen avser att mäta och reliabilitet innebär graden av tillförlitlighet i mätinstrumentet. Om den som intervjuar vill öka validiteten i en intervju ska den som intervjuar ställa klara och tydliga frågor som inte är vinklade eller ledande vilket jag anser att jag har gjort. För att öka reliabiliteten i en intervju ska den som intervjuar använda sig av kontrollfrågor vilket jag inte har gjort, men däremot har ingen person som har blivit intervjuad missförstått någon fråga enligt min mening. Intervjustudierna kunde kanske blivit ännu bättre om jag använt mig av kontrollfrågor (Björklund & Paulsson, 2003, s.60). Dessa för- och nackdelar fanns med i tanken vid beslutet av metod. Denna studie hade även kunnat kompletteras med enkäter men det beslutades att denna metod inte skulle användas för att det då skulle bli för stor datainsamling.

2.2 URVAL

Uppsatsens syfte är att undersöka vad olika människor tror händer efter döden. Utifrån detta syfte, som även är den övergripande huvudfrågan i uppsatsen, beslutades vilka personer som skulle användas i intervjustudien. Eftersom denna uppsats behandlar vad olika människor tror händer efter döden från den äldsta kristendomen fram tills idag, ansåg jag det mest lämpligt att använda personer i olika åldrar med olika yrken. Detta för att studien skulle kunna ge perspektiv på tankar hos olika människor i olika åldrar med olika yrken, och som dessutom befinner sig i olika stadier i livet. I studien användes tre olika åldersgrupper där en var av manligt kön och en var av kvinnligt kön. Den första åldersgruppen representerades av barn och ungdomar. Den andra åldersgruppen representerades av medelålders människor och den tredje åldersgruppen representerades av äldre människor. I den första åldersgruppen var flickan 16 år och pojken 14 år. Både flickan och pojken går på högstadiet i en grundskola. I den andra åldersgruppen var kvinnan 30 år och arbetar som ambulanssjusköterska. Mannen var 42 år och arbetar som präst. I den tredje åldersgruppen var kvinnan 85 år och arbetade tidigare som banktjänsteman. Mannen var 84 år och arbetade tidigare som cykelhandlare. När det beslutades vilka personer som skulle användas i intervjustudien fanns alltså även deras yrken och före detta yrken med i beslutet. Detta för att svaren kanske skulle bli olika från person till person beroende på vad de arbetar med i vardagen och för att denna studie skulle kunna ge olika perspektiv på människors syn på livet efter döden. Personerna är slumpmässigt utvalda enbart utifrån mig som författare och i samråd med min handledare. Viktigt att poängtera med denna studie är att personernas tankar, åsikter och idéer om döden dock inte är

representativt för populationen. Det går alltså inte att generalisera deras svar, utan studien visar endast ett stick ur befolkningen.

2.3 INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE

Innan intervjuerna genomfördes valdes frågor ut som skulle ställas till intervjupersonerna. Frågor som skulle ställas utgick från uppsatsens syfte och huvudfrågan som är vad människor tror händer efter döden. Andra frågor som ställdes utgick från underfrågorna som hör ihop med huvudfrågan vilka avser om människor tror att det finns ett liv efter döden, om människor tror på himmel och helvete och om människor tror att man hamnar på någon speciell plats efter döden och ett antal andra frågor som jag ansåg hörde ihop med min huvudfråga och mina underfrågor. Frågorna valdes utifrån tidigare studier och mina egna tankar som författare. Före intervjuerna ringde jag till alla personer och frågade om de ville delta i studien och samtliga sex personer som jag hade valt ut var villiga att ställa upp på intervjuer för studien. Samtliga intervjuer genomfördes via direkt kontakt med intervjupersonerna. Intervjuerna genomfördes utan inbördes ordning eftersom det inte spelade någon större roll för studien i vilken ordning de olika åldersgrupperna blev intervjuade.

Jag valde att göra intervjun med den första- och tredje åldersgruppen tillsammans med båda könen. Intervjun med den andra åldersgruppen genomfördes var och en för sig, med kvinnan först och mannen sist. Detta kan ha påverkat svaren från intervjupersonerna både positivt och negativt eftersom en del var enskilda och en del i par. Om intervjupersonerna hade varit åtskilda i första- och tredje åldersgruppen hade de kanske svarat annorlunda, men eftersom jag anade att detta ämne kanske var svårt att prata om för en del människor, valde jag att genomföra intervjuerna på olika sätt. I både den första- och tredje åldersgruppen kanske intervjupersonerna hade svarat annorlunda om de varit åtskilda vid intervjutillfället. Om mannen och kvinnan i den andra åldersgruppen hade intervjuats tillsammans kanske även de hade svarat annorlunda än vad de nu gjorde. Anledningen till att jag valde att genomföra intervjuerna med mannen och kvinnan i den andra åldersgruppen enskilda var att mannen var präst och jag ansåg det lämpligt att tala med honom enskilt. Därför genomfördes även intervjun med kvinnan enskilt i den andra åldergruppen. Valet av hur jag genomförde mina intervjuer kan därför ha påverkat resultatet, vilket jag är väl medveten om.

Den första intervjun genomfördes fredagen den 29 april 2011 med den tredje åldersgruppen vilken representerades av äldre människor. Intervjun genomfördes med kvinnan och mannen

tillsammans. Intervjun gick lugnt till och både kvinnan och mannen verkade tala öppet och villigt om döden. Jag talade om för dem vad det innebar att vara anonyma i denna studie. Jag talade om för dem att uppsatsen kommer att återge kön, ålder och deras före detta yrke. I övrigt talade jag om att de var anonyma i den mån att inga namn, adress eller annat återges som kan härledas till deras identitet. Jag upplyste dem även om att både jag som författare, min handledare och min examinerare får ta del av deras svar. Intervjun tog cirka 30 minuter. Intervjun avslutades med att jag tackade för deras medverkan i studien.

Den andra intervjun genomfördes tisdagen den 3 maj 2011 med den första åldersgruppen vilken representerades av barn och ungdomar. Intervjun genomfördes på samma sätt som intervjun med de äldre människorna, det vill säga både flickan och pojken intervjuades tillsammans. Likaså här gick intervjun lugnt till och stämningen var lugn och harmonisk. Både flickan och pojken talade öppet om döden och det verkade inte vara jobbigt för någon av dem på något sätt. Jag utlovade anonymitet på samma sätt som för de äldre människorna. Intervjun med flickan och pojken varade i cirka 30 minuter och avslutades med att jag tackade för deras medverkan i studien.

Den tredje intervjun genomfördes även den på tisdagen den 3 maj 2011. Denna intervju genomfördes med kvinnan som representerar den andra åldersgruppen, det vill säga medelålders människor. Denna intervju genomfördes endast mellan mig och kvinnan och inte tillsammans med mannen som i de andra intervjuerna. Intervjun med kvinnan gick lugnt och stillsamt till och hon talade om döden på ett tryggt och naturligt sätt. Jag utlovade anonymitet på samma sätt som i de tidigare intervjuerna. Intervjun med kvinnan tog cirka 45 minuter vilket var en aning längre än den första och andra intervjun. Intervjun avslutades genom att jag tackade för hennes medverkan.

Den fjärde intervjun genomfördes onsdagen den 11 maj 2011. Intervjun genomfördes med mannen som även han representerar den andra åldersgruppen, alltså medelålders människor. Intervjun genomfördes ensam med mannen och inte tillsammans med kvinnan i den andra åldersgruppen. Även i denna intervju talade jag om för mannen att han var anonym på det sätt att ålder, kön och yrke syns i uppsatsen. Hela intervjun tog 60 minuter vilket var den längsta intervjun av alla. Mannen talade öppet om döden och var mycket lugn och tydlig i sina svar. Intervjun avslutades med att jag tackade för hans medverkan.

2.4 ETISKA ÖVERVÄGANDEN

När intervjuerna ägde rum var det viktigt att tala om för intervjupersonerna vad anonymitet innebar för dem. Jag tog del av Vetenskapsrådets *Hantering av integritetskänsligt forskningsmaterial* för att kunna bestämma på vilket sätt jag kunde utlova anonymitet till intervjupersonerna. Vetenskapsrådet tar till exempel upp vad forskaren inte kan lova: ”Forskarna kan inte lova att ingen någonsin utanför forskargruppen skall få ta del av materialet eller de uppgifter som samlats in i undersökningen” (Vetenskapsrådet, 2007, s.4). Jag talade om för intervjupersonerna att det som skulle synas i uppsatsen var kön, ålder och yrke, i övrigt var de anonyma. Namn, adress eller andra privata saker var inte uppgifter som var intressanta för denna uppsats vilket gör att uppgifter som syns i uppsatsen inte kan härledas till någon individ. Utifrån Vetenskapsrådets riktlinjer talade jag även om för samtliga intervjupersoner att förutom jag som författare kan även min handledare och min examinator ta del av materialet.

2.5 TEXTANALYS

Den andra metoden som använts för uppsatsen är textanalys. Det finns olika sätt att tolka en text, historisk som vetenskaplig. Nilsen m.fl. (1998) beskriver i sin bok *Att möta texten* hur man tolkar texter genom en arketypanalys. Det finns olika typer av arketypanalyser och den som används i denna uppsats kallas transcendensarketyper. Transcendensarketyper handlar om överskridande föreställningar och övergångsfaser i livet. Upplevelsen av begränsning är något som kopplas ihop med transcendensarketyper vilket exempelvis syns i texter som handlar om människors tro på livet efter döden (Nilsen m.fl, 1998, s.125-126). Eftersom vi inte kan veta något om livet efter döden så upplever vi en begränsning. Själva utgångspunkten för transcendensen är dynamiken i begreppet begränsning som leder fram till att en människa formas av yttre betingelser. Många av de föreställningar om livet efter döden som många människor har kanske kommer från just yttre betingelser. Människan vill befria sig från varje livsläge som hon upplever alltför fastlåst, omoget eller definitivt och detta gör hon genom transcendenssymboler. Genom att människan höjer sig över det definitiva kan hon frigöra sig (Nilsen m.fl, 1998, s.126). Även detta syns i samtliga texter som handlar om livet efter döden. Vi kan inget veta om detta tillstånd men genom att vi har haft olika föreställningar genom århundradena har vi bevisat att detta är ett ämne som lever kvar än idag eftersom vi fortfarande spekulerar i det. Vi talar om föreställningar utöver verkligheten och bortom tid och rum genom olika transcendenssymboler som till exempel himmel och helvete.

En faktor som kan påverka när någon tolkar en text är tolkarens egna värderingar. Sören Halldén (1980) beskriver detta i sin bok *Nyfikenhetens redskap*. I samklang med filosofen Charles L. Stevenson menar Halldén att både tolkningen och värderingen samverkar med varandra när någon som läser ett verk ska försöka förstå textens innebörd (Halldén, 1980, s.53).

När jag läser en text som jag sedan försöker tolka kan jag använda mig av den hermeneutiska cirkeln. Den hermeneutiska cirkeln innebär att delen förutsätter helheten och helheten förutsätter delen. Halldén beskriver detta som att ”helheten och delarna fixerar tillsammans innebörden” eller ”helhetens mening bestämmer delarnas, delarnas mening bestämmer helhetens.” Han beskriver ett antal regler som du som tolkare ska tänka på vid tolkning av en text. Bland annat ska du tänka på att ”söka den mening hos texten som gör den maximalt värdefull”. Detta tänkte jag på när jag tolkade texterna som handlade om människors tankar om livet efter döden. Mitt syfte för uppsatsen är att undersöka vad människor tror händer efter döden och därför valde jag ut det i texten som jag ansåg var mest värdefullt. Halldén menar vidare att ”tolkningen av en text förutsätter kunskap om det ämne som texten avhandlar.” För att den som läser denna uppsats ska få ut så mycket som möjligt av den och förstå mitt ämne så bra som möjligt är det viktigt att jag som författare visar att jag har kunskap om tolkningen av mina texter, både när det gäller det historiska materialet och intervjumaterialet. Det är däremot inte säkert att jag tolkar texter om livet efter döden på samma sätt som någon annan och därför innebär tolkningen en personlig upplevelse som varierar från person till person (Halldén, 1980, s.57-58).

3. TEORETISKA PERSPEKTIV

De teorier som har använts för uppsatsen är sekulariseringsteorier. Synen på livet efter döden är något som har förändrats över tid och därmed passar dessa teorier att applicera på mitt material.

3.1 SEKULARISERINGSTEORIER

I vår tids västerländska kultur är ett karaktäristiskt drag att människor inte längre tänker så mycket på religiösa, transcendenta och bortomvärldsliga kategorier som de gjorde förr. Vardagliga förtretligheter förklaras inte av oss människor idag utifrån demoner och djävlar som människor gjorde förr i tiden även om det ibland förekommer vid en olycka att vi åkallar dem. Idag finns det fortfarande människor som tror på den kristna tron och Gud men vi betraktar då deras religiösa livshållning som en privatsak vilket inte har någonting med individens allmänna liv och yrke att göra. Denna syn på den kristna tron har inte alltid varit accepterad och har förändrats genom tiden. Förr i tiden hade religionen och kyrkan en central plats i såväl statens verksamhet som i människors liv. För en svensk medborgare var det länge i lag förbjudet att bli reformert eller katolik eller för den delen att lämna statskyrkans verksamhet. För att hindra uppkomsten av sekter var det även förbjudet att ordna enskilda religiösa sammankomster, så kallade konventiklar. Detta för att "enheten i religionen" skulle bevaras. Förr trodde människor på troll, spöken, djävulen och häxor och lika självklart som att himmel och jord var en del av världsalltet var även helvete det. Människor trodde att goda och onda andliga krafter styrde kosmos och att detta var förtrollat. När tron om förtrollning successivt försvann inträdde det som vi kallar för sekularisering. Vetenskapliga teorier, ideologier och andra tänkesätt kunde sekulariseras. Sekularisering innebar då att ingenting kunde förklaras med utgångspunkt i det som Gud uppenbarade eller det övernaturliga, utan allt skulle förklaras utifrån naturen (Ankarloo, 2003, s.249-250).

Det finns lite olika åsikter om när sekulariseringen inträdde. En del författare anser att sekulariseringen inträdde runt 1900-talet medan andra anser att det redan i GT syns tankar som tyder på sekularisering. Sociologen Thomas Luckman anser att samhället blev sekulariserat medan individen i sig inte blev det. Han anser även att sekulariseringen kan ses som en samtida myt. Sociologen Max Weber däremot menade att samhället hade befriats från icke – rationella element och föreställningar genom en förändring som hade skett steg för steg. Han talade också om att världen genomgått en svag avförtrollning. Sociologen Peter Berger bygger vidare på Webers tanke genom att ge begreppet avförtrollning andra namn som

avsakralisering eller avmystifiering. De samhälleliga institutionerna har genomgått en avsakralisering medan hela människans tillvaro genomgick en avmystifiering enligt Berger. Berger anser att framförallt inom protestantismen finns en avmystifiering av sakraliserade institutioner. En av de främsta krafterna som har lett till en avmystifiering av de samhälleliga institutionerna och därmed en långsiktig religiös förändring är det protestantiska dogmat. Aktiviteterna och de religiösa symbolerna inom kristendomen är något som har koncentrerats till kyrkan, alltså en enda institution, på ett sätt som ingen annan religion har gjort. Därför är detta ytterligare en anledning till att religionen i samhället har förändrats. Det religiösa inflytandet frigjordes från kunskapsproduktionen och vid bedömning av forskningsresultat inom naturvetenskapen förlorade religionen sin betydelse. Människor kunde gifta sig borgerligt och behövde inte längre gifta sig i kyrkan vilket betydde att familjeinstitutionen tog ett steg bort från religionens mystifiering. Under 1700-talet syns tanken på att samhället rationaliseras och att människors liv allt mindre får styras av religiösa förhållanden eftersom antalet arbetsfria helgdagar minskades (Gustafsson, 2000, s.229-231).

Sociologen Göran Gustafsson talar om en tillbakagång i religiositeten hos oss som individer. Han talar om tre saker som han kan säga har minskats inom religiositeten hos oss som individer. Den enskilda läsningen av bibeln, deltagandet i gudstjänster och intresset för att lyssna till gudstjänster som är mediasända är några saker som har minskat när det gäller den individuella religiositeten. Gustafsson har även studerat om människor tror att det finns en Gud. Utvecklingen från 1947-1996 visar både en nergång och en uppgång när det gäller om människor tror att det finns en Gud. Resultatet visade då på att det skedde ett trendbrott på 1980-talet då antalet troende ökade igen efter att ha varit ett minskat antal troende från 40-80-talet (Gustafsson, 2000, s.237-238).

En annan författare som diskuterar begreppet sekularisering och som är doktor i religionsvetenskap är Daniel Andersson (2009). Idén med begreppet sekularisering var ursprungligen att förvandla kyrkans egendomar till världsliga. Även Andersson diskuterar Max Weber precis som Gustafsson eftersom Weber har haft ett stort inflytande i detta begrepp. Weber ansåg som sagt att religionens makt minskades och att förtrollningen och magin successivt försvann från världen. Weber ansåg att det sedan 1700-talet har pågått moderniseringsprocesser. Detta innebar att Gud inte längre styr världen, utan det är människan själv som bär ansvaret. Andersson menar att det råder oenighet om hur begreppet sekularisering ska definieras, men att det länge ansågs vara korrekt att definiera

sekulariseringen på följande sätt: ”Ju mer ett samhälle moderniseras och upplyses, desto mer tilltar den objektiva såväl som den subjektiva sekulariseringen.” Det skedde alltså en modernisering som innebar att ”samhället genomgår processer av institutionell särskiljning och förändrade legitimitets – och auktoritetsmönster; en avmystifiering med alternativa historie-förståelser, privatisering och individualisering.” Det skedde även en upplysning som innebar att samhället genomsyrades av vetenskapligt, rationellt tänkande istället för tänkande inom mystiken (Andersson, 2009. s.71-73).

De globala samhällena och dess medborgare skulle i och med moderniseringsprocesserna fungera i ökande grad utan religion och tillhörande institutioner. ”Även om modernisering och globalisering otvivelaktigt har haft sekulariserande effekter inom många områden, tycks de samtidigt ha gett upphov till kraftfulla rörelser i motsatt riktning.” Religionen visar alltså att den inte bara har en förmåga att bestå utan även att den har förmågan att växa sig starkare i relation till globalisering och modernitet. Andersson menar att religiositeten idag inte har försvunnit utan enbart förändrats hos oss människor, vilket nya diagnostiska kriterier visar (Andersson, 2009, s.71-73+75).

4. HISTORISK BAKGRUND

Människor har i alla tider intresserat sig för de stora livsfrågorna och en av dem är vad vi tror händer efter döden. Detta är en fråga som vi aldrig kan få svar på eftersom vi helt enkelt inte kan fråga någon om det. Det är en fråga som vi endast kan spekulera i och söka svar utifrån våra egna erfarenheter och föreställningar. Människor har från olika tider genom historien haft olika föreställningar om vad som händer efter döden, något som kommer att presenteras i detta kapitel. En viktig aspekt att lägga till vad gäller den historiska bakgrunden är att många texter från förr ofta behandlar vad ”de lärde” hade för tankar om livet efter döden. Folkets tankar om livet efter döden kom inte till uttryck i lika stor utsträckning som de gjorde hos till exempel kyrkofäder och präster, vilka kan betecknas som de lärde. Därför finns inte folkets tankar med i den historiska bakgrunden lika mycket som de lärdes tankar.

4.1 VAD SÄGER GAMLA OCH NYA TESTAMENTET OM LIVET EFTER DÖDEN?

Alla föreställningar om döden som finns i Bibeln kan inte förenas till en enhetlig bild eftersom det finns många tankar om döden både i Gamla Testamentet (GT) och i Nya Testamentet (NT). Det finns olika föreställningar om vad döden innebär redan i GT. En fortsatt tillvaro som är utesluten eller avlägsen, alltså att en människas förgängelse är slutgiltig eller total är en tanke som Andra Samuelsboken i GT visar: ”Alla ska vi dö. Vi är som vatten som spills ut på marken och inte kan samlas upp igen. Men det är inte Guds vilja och avsikt att den förskjutne alltid skall vara förskjuten från honom för alltid” (2 Sam 14:14). Samma tanke återkommer i Jobs bok i GT: ”Varför förlåter du inte min synd, utplånar min skuld? Snart vilar jag ändå i mullen, söker du mig är jag borta” (Job 7:21).

En annan tanke visas inom en utbredd israelitisk tro där de trodde att andarna från de döda samlades på en plats som fanns under jorden. De dödas andar kallades för ”skuggorna”. Det finns olika namn på denna plats under jorden, till exempel underjorden, avgrunden eller dödsriket. Hur det ser ut på denna plats ser lite olika ut i bibelns texter. Många bibliska texter använder bildspråk för att uttrycka till exempel föremål, känslor eller platser starkare. I Psaltaren beskrivs dödsriket som en djup brunn eller ”avgrundens djup”: ”Du, o Gud, skall störta dem ner i avgrundens djup. Mördare och bedragare når inte ens livets mitt” (Ps 55:24). Här finns alltså även tanken på att människor som har mördat eller bedragit kommer att hamna i avgrundens djup vilket dödsriket beskrivs som.

Det talas om att dödsriket är befäst med portar i både GT och NT: ”Där nere vid bergens rötter. Jag sjönk till det land vars portar skulle reglas bakom mig för evigt. Men du gav mig liv, o Herre, min Gud, och förde mig upp ur graven” (Jon 2:7), ”Och jag säger dig att du är Petrus, Klippan, och på den klippan skall jag bygga min kyrka, och dödsrikets portar skall aldrig få makt över den” (Matt 16:18).

Det finns en tanke på att det i dödsriket finns ett monster med gapande käftar som beskrivs i Jesaja: ”Därför öppnar dödsriket sitt gap, spärrar upp sina breda käftar, och stadens förnäma skall störta dit ner, hela den högljudda, larmande hopen, de som nu festar i staden” (Jes 5:14).

Bildspråket varierar i bibliska texter varpå en del är starkare och uttrycker mer medan andra är blekare och uttrycker mindre. Därför ses dödsriket inte alltid som något farligt, grått och hemskt utan ibland ses döden helt enkelt som en ond makt eller som ett slags tillstånd efter levnadstiden på jorden. Om en människa hamnar i dödsriket efter döden betyder det att han eller hon helt enkelt har lämnat jordelivet. Detta beskrivs i Första Moseboken:

”Om ni tar också den här sonen ifrån mig och det händer honom en olycka, så driver ni er gamle far med smärta ner i dödsriket. – Om jag kommer hem till min far och vi inte har med oss pojken som han är så fäst vid, och han ser att pojken inte är med, så blir det hans död. Vi skulle driva vår gamle far, din tjänare, med sorg ner i dödsriket” (1 Mos 44:29-31).

Här betecknas inte dödsriket som något hemskt och förrädiskt utan mer som ett tillstånd där alla människor hamnar efter döden.

En annan tanke som syns i bibelns texter, i såväl GT som NT, som inte alls är lik den som syns i Första Moseboken är att dödsriket personifieras som en fiende till de levande på jorden. Denna tanke syns bland annat i Jobs bok och Uppenbarelseboken: ”Han rycks bort från sitt trygga hem och förs till fasornas konung” (Job 18:14), och ”Jag såg, och se: en gulblek häst, och han som satt på den hette Döden, och han hade dödsriket i följe. De fick makt över en fjärdedel av jorden, till att döda med svärd och med svält och med pest och genom vilda djur på jorden” (Upp 6:8). I dessa texter ses döden som en person som tar med människor från jorden ner till den fasansfulla och ohyggliga platsen som kallas dödsriket.

Levnadstiden i dödsriket beskrivs som tom och dyster enligt GT. Trots att de döda inte har några känslor eller kunskap kvar när de lämnat livet på jorden så finns det ändå en tanke på att de behåller den identitet de hade på jorden även efter döden. I Predikaren syns denna tanke:

”Den som tillhör de levandes skara har ännu något hopp. Bättre en levande hund än ett dött lejon. De levande vet att de skall dö, men de döda vet ingenting. De har ingen lön att vänta, minnet av dem är borta. Det är slut med deras kärlek, deras hat och avund, aldrig mer tar de del i det som sker under solen. Allt vad du kan göra skall du göra med kraft, ty i dödsriket, dit du går, finns varken handling eller mening, vetande eller vishet” (Pred 9:4-6, 10).

I GT uppfattas dödsriket som ett slutgiltigt mål för alla människors liv, onda som goda, det vill säga efter döden skiljs inte människor åt. Det spelar ingen roll om de varit onda eller goda i livet eftersom de ändå hamnar i samma dödsrike. Det finns en tanke på att människor förenas med sina fäder när de dör och dör de en fridfull död ses det inte som en olycka. Trots denna tanke beskrivs döden ofta som det yttersta hotet för de onda i många texter i bibeln, till exempel i Psaltaren: ”Ner i dödsriket skall de gudlösa fara, alla de folk som glömmer Gud” (Ps 9:18). Samma tanke syns i Ordspråksboken: ”Från hennes hus går vägen till dödsriket, till dödens boning för den ner” (Ords 7:27). Tanken på att döden är det yttersta hotet syns i båda texterna och döden ses som något människor ska vara rädd för.

Det som saknas nästan helt i GT är tankar om straff och belöningar efter döden. Däremot antyds det mer i sena texter som till exempel i Daniels bok att människor antingen ska dömas eller uppstå efter döden. ”Många av dem som sover i mulden skall vakna, några till evigt liv, andra till skam och evig fasa” (Dan 12:2). Här visas tanken på att en del människor ska dömas efter döden genom skam och evig fasa medan andra ska uppstå genom att vakna i mulden till evigt liv. I GT:s apokryfer beskrivs tron på ett evigt liv efter döden ännu tydligare: ”I dödsögonblicket sade han: ”Du din usling, skiljer oss från detta livet, men världens konung skall låta oss uppstå igen till evigt liv, ty vi dör för hans lag” (2 Mack 7:9). GT:s apokryfer beskriver tanken på att goda och onda människor skiljs åt efter döden till skillnad från vad tanken var i början av GT:s texter. Människorna som har varit goda i livet får ett lyckligt liv efter döden hos Gud och de goda människornas själar återuppstår sammansvetsade av kropp och själ tillsammans. Denna tanke ses i till exempel Andra Mackabeerboken: ”Om han inte hade väntat sig att de stupade skulle uppstå hade det varit överflödigt och meningslöst att be för döda människor” (2 Mack 12:44). De onda människorna däremot ska straffas efter döden genom ett evigt liv i plågor och de kommer inte att bli återuppväckta så som de goda

människorna blir efter döden. ”Då slutet närmade sig sade han: När man skiljs från livet bland människorna är det gott att kunna sätta sitt hopp till Guds löften om att han skall låta oss uppstå igen. Men för dig blir det ingen uppståndelse till liv” (2 Mack 7:14). Även här beskrivs tanken på att människor skiljs åt efter döden beroende på om de har varit onda eller goda i livet.

I NT:s texter visas tanken på de yttersta tingen som ett fortsatt tänkande från GT. Det finns en uppfattning i NT som visar att dödsriket är en plats som rymmer olika avdelningar för onda och goda människor. En annan uppfattning är att det finns ett paradiset där människor kan hamna direkt om de har varit goda i livet. Tanken om paradiset beskrivs i Lukasevangeliet: ”Jesus svarade: Sannerligen, redan idag skall du vara med mig i paradiset” (Luk 23:43). En känd liknelse som även den hittas i Lukasevangeliet är liknelsen om den rike mannen och Lasaros. Denna berättelse handlar om att onda och goda människor skiljs åt efter döden. Den rike mannen levde ett lyckligt jordeliv och hade gott om mat som han kunde äta sig mätt på. Utanför den rike mannens hus satt en tiggare vid namn Lasaros. Han var illa därän men fick ändå ingenting av den rike mannen. Både Lasaros och den rike mannen dog så småningom. Efter döden hamnade den rike mannen i dödsriket medan Lasaros hamnade hos Abraham. Den rike mannen vädjade till Abraham för att han skulle slippa dödsrikets plågor men Abraham menade att den rike mannen fick under sin levnadstid sitt goda medan Lasaros fick sitt onda och efter deras död skulle det nu förbli det motsatta. I denna liknelse framgår det tydligt att onda och goda människor inte hamnar på samma ställe när de dör. Det spelar alltså stor roll vilket liv en människa får efter döden beroende på om hon har varit ond eller god under sin levnadstid på jorden. (Luk 16:19-31)

I Paulus försvarstal i Apostlagärningarna i NT syns åtskillnaden mellan en rättfärdig och en orättfärdig människa efter döden som ett hopp att båda kommer till Gud. ”Jag hyser samma hopp som dessa mina anklagare, att Gud skall låta både rättfärdiga och orättfärdiga stå upp från de döda” (Apg 24:15).

I senare texter i NT uppfattas dödsriket som ett fängelse eller en straffort för andar som kom från onda människor och onda änglar. Första Petrusbrevet visar denna tanke: ”Och så, kunde han stiga ner och predika för andarna i deras fängelse” (1 Pet 3:19). Dödsriket ses även som demonernas hem och dödsriket är utgångspunkten för demonernas härjningar i NT.

I NT ses tiden vara begränsad i dödsriket men inte i det som kallades helvetet. I helvetet är tiden obegränsad, det är en plats där människan får stanna om hon har hamnat där. Det fanns alltså ingen återvändo när en människa hade hamnat på denna plats. Hamnade en människa i dödsriket väntade han eller hon däremot bara på den sista domen för att han eller hon sedan skulle kunna komma till himlen. Uppenbarelseboken beskriver väntan på den sista domen i dödsriket: ”Och havet gav tillbaka de döda som var i det, och döden och dödsriket gav tillbaka de döda som var i dem, och var och en dömdes efter sina gärningar” (Upp 20:13).

4.2 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN DEN ÄLDSTA KRISTENDOMEN FRAM TILL 1500-TALET

Det fanns en spänning mellan två föreställningar om vad som händer efter döden med den enskilda människan inom den äldsta kristendomen. Den första föreställningen visar ett eskatologiskt perspektiv i evangelierna där tanken är att människorna skall väckas på nytt ur sina gravar vid Kristi återkomst, till ett evigt liv hos Gud eller till dom. Den andra föreställningen är att själen lämnar sin kropp och går mot sitt eviga mål. Denna syn skyntas framför allt i Paulus brev (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241).

Under 200-talet förbleknade förväntningarna om Kristi återkomst. Det blev helt dominerande att tro på själens väg till Gud efter döden. Tanken var att endast troende och rättfärdiga kunde fullfölja själens väg som allmänt sågs som en farofylld väg. De som inte var troende eller rättfärdiga kunde inte fullfölja och gick därför förlorade längs vägen (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241).

Denna tanke syns även hos Tertullianus som var en av våra tidigaste kyrkofäder i väst. Han ansåg att de som kom till paradiset var martyrerne. Resten av människorna som hade varit rättfärdiga i livet kom till Abrahams sköte. Till helvetet kom människors själar som varit onda i livet och där skulle de brinna i elden och pinas (Ankarloo, 2003, s.39).

Det fanns olika föreställningar om himlen, helvetet och döden i allmänhet beroende på var en människa befann sig. I trakter som liknade en öken fanns det föreställningar om döden och helvetet som kunde liknas vid en hetta som var outhärdlig och bländande. Det erbjuds däremot svalkande vatten vid vederkvickelsen. I Norden som ofta var kallt och kyligt beskrevs dödsriket som mörkt och isigt och befrielsen beskrevs som en slags ombonad stugvärme (Ankarloo, 2003, s.40).

Andra äldre kyrkofäder har även de haft olika tankar om livet efter döden. Hippolytus som levde runt år 235 hade en tanke om att människosjälens vaktar Hades (dödsriket) vid ett underjordiskt dunkelt valv. Människosjälens förs av änglar dit för att förvaras till uppståndelsens dag. De själar som förtjänat fördömmelsen och varit onda tilldelas olika straff som ses som en försmak till de kommande straffen. Här finns en brinnande grop som utger flammor av eld och rök för att själarna som placeras här ska se flammorna och känna lukten av röken. I den bättre delen av Hades placeras de själar som varit goda vilket är i Abrahams sköte. Här finns både änglar och patriarker som gör de goda själarna sällskap. På så sätt får de goda själarna veta vad som väntar dem. Vid den yttersta domen kommer sedan Kristus att skicka syndarna till den eviga elden (Ankarloo, 2003, s.40).

I den apokryfiska skriften Paulusapokalypsen som kan dateras till 200-talet finns mer detaljerade visioner om helvetet. Helvetet var tvådelat enligt denna skrift och de själar som väntar på Guds barmhärtighet vistas i den övre regionen. I den nedre regionen hänger syndare i träd av eld. I den nedre regionen plågas andra syndare av en eld i en ugn som brinner med sju flammor som alla är olikfärgade. Här är straffen sjufaldiga likt de sju flammorna i elden. Dessa straff är likaså sju till antalet och består av stank, rök, maskar, köld, hetta, törst och hunger. Själarna plågades även på andra sätt som till exempel på ett så kallat stegelhjul. Själarna måste passera en smal bro som är spänd över en flod med eld. På bron finns inga räcken att hålla sig i utan ramlar någon i får han eller hon stå med det brinnande flödet upp till hakan där nere i floden (Ankarloo, 2003, s.40).

Augustinus och Origenes var två helt skilda äldre kyrkofäder som verkade runt 200-400-talet. De hade olika tankar och föreställningar om vad som händer med en människa efter att hon har dött. De diskuterade dessutom båda två människans uppståndelse och förhållandet mellan kropp och själ. Origenes anser att kroppen endast är materia men att själen är en ren ande. De äldre kyrkofäderna visade på tanken att själen har viss kroppslighet. Själens kan till exempel flytta vissa föremål i ett rum som är av mindre form. Origenes menar att vid uppståndelsen är människans kropp änglalik och vacker och ser inte ut som den gjorde när människan blev begravd efter döden. Augustinus däremot går helt emot Origenes och anser istället att när en människa dör kommer hon att vara klädd i samma kropp när hon träder in i himlen som hon hade i livet på jorden. När en människa uppstår gör hon det med kropp och själ tillsammans likt en harmonisk enhet enligt Augustinus. Han förklarar att den kropp och det kött vi har när vi begravs efter döden kommer även det att stå upp igen (Ankarloo, 2003, s.47).

På 400-talet uppkom ytterligare föreställningar som rörde döden, nämligen att den avlidnes själ kunde få hjälp av de efterlevande. De efterlevande kunde till exempel genom böner hjälpa den avlidnes själ att nå fram till sitt mål. En så kallad själamässa uppkom som en form av förbön i mässans form i väst och användes för att understödja själens färd. På 400-talet beskrevs själamässan utifrån romerskt håll ofta och mycket åskådligt. ”Herre Jesus Kristus, ärans konung, befria alla troende avlidnas själar från helvetets plågor och från avgrundens djup” (Rasmussen & Thomassen, 2007, s. 240).

Runt 500-600-talet fanns det utbredda föreställningar om hur helvetet såg ut och hur tillvaron var där. Detta beskriver både Caesarius av Arles och Gregorius den store med utgångspunkt i Augustinus teologi. I helvetet finns den eviga elden som ger människan en plågsam tillvaro och en evig död medan Caesarius av Arles menade att i helvetet saknades Guds närvaro för människan som befann sig där. En väg leder till en brinnande grop som finns i helvetet. Denna grop kommer sedan att öppnas och det finns ingen väg tillbaka. I helvetet finns dessutom en vid port som ingen kan få luft att andas med innanför när den väl slutits. Gregorius den store ansåg att de trogna själarna kommer att bli omhändertagna av Jesus och Maria. Efter döden kommer de rättfärdigas själar genast fara in i saligheten hos Kristus. När själarna sedan förenas med sina kroppar i uppståndelsen kommer deras lycka att bli ännu större. Syndarnas själ far på samma sätt som de rättfärdigas själ genast ner till helvetet för att där nedsänkta i den kroppsliga elden pinas andligt för evigt. Precis som Caesarius ansåg Gregorius att det brinner en stor eld i helvetet och att denna plats är belägen under jorden (Ankarloo, 2003, s.53).

På färden till paradiset för själarna fanns en allmän tro att ärkeängeln Mikael var deras ledsagare och när Norden blev kristet under 1000-talet blev denna tro ännu starkare. Bland annat finns många böner för den avlidnes själ på runinskrifter från Sverige som ansluter sig till den allmänna tron om ärkeängeln Mikael (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.240-241). Efterlevande kunde hjälpa själarna till de avlidna genom att göra goda gärningar som var ett annat sätt att hjälpa förutom mässor och böner. En sak som sågs som goda gärningar och en viktig insats vid denna tid var att bygga broar vilket det talades mycket om i runinskrifter som till exempel att den som hade rest runstenen hade ”byggt en bro” åt den dödes själ. Enligt folktron ledde en smal och farlig bro till paradiset som själen måste passera och för att den skulle kunna passera välbehållen sågs brobyggen som en god gärning och hade samtidigt en symbolisk innebörd (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241). Runstenarnas text garanterade

att efter en mans död fortlevde hans minne i runstenen. Detta var förenbart med tron på ett evigt liv hos Gud inom kristendomen och att runstenen därmed skulle stå i evig tid. I Runby i Eds socken står en runsten som vittnar om att en mans minne fortlever efter hans död i runstenen men även en föreställning om att "bygga en bro" åt den döde: "Ingrid lät göra landbron och hugga stenen efter Ingemar, sin man, och efter Dan och efter Banke, sina söner. De bodde i Runby och ägde där gård. Kristi hjälpe deras själ. Detta skall vara till minne av männen så länge människor leva." Samma tanke om att en mans minne skall fortleva efter döden i runstenen i evig tid återkommer på Nöbbelestenen som finns i Östra Torsås socken i Västergötland: "Rosten och Eiliv, Åke och Håkan, svenner, reste åt sin fader Kale vård som varsnas månde. Därför god mans minne skall leva länge som stenen och runornas stavar" (Palme, 1959, s.87-88).

Under 1100-talet började istället själens tillstånd efter döden uppfattas som ett slags "väntrum" snarare än en färd som många tidigare trott. Det uppkom även föreställningar om något som kallades "purgatorium" eller reningsort som den döde kom till före sitt inträde till himlen. I detta purgatorium skulle den avlidne göra bot för de synder som han eller hon begått under livet på jorden (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241).

På 1200-talet kom ett verk ut kallat *Divina Commedia* som var skapat av Dante. Han hade en teori om att det fanns tre våningar i ett kosmiskt bygge i den andra världen eller dödsriket. Nederst fanns helvetet som även kallades inferno där de ohjälpligt fördömda samlades. I mitten fanns den så kallade skärselden, även kallad purgatorio/purgatorium där de som ännu inte fått tillträde till himlen samlades. Högst fanns paradiset/paradisio som kunde liknas vid den eviga saligheten hos Gud (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241).

Skärselden uppkom mera exakt i slutet av 1100-talet som en slags morot till att människorna kunde rädda sina liv efter döden genom att samarbeta i sitt skapelseverk av Gud. Skärselden sågs som en modifiering av hela samhället och var dessutom önskad av själva kyrkan, något som kom att kallas "den gregorianska reformen". I skärselden hamnade de människor som endast är belastade med svaghetssynder. Hamnade en människa här fick hon tillbringa en kortare eller längre tid i form av bättring eller bot. Hon lämnade skärselden när hon var renad och luttrad för att komma till paradiset och tillbringa det eviga livet tillsammans med Gud. Detta gör hon senast när den yttersta domen har fallit (Le Goff, 1990, s.10+92).

Det berodde helt på vilka synder en människa hade begått i livet på jorden som avgjorde om hon eller han kom till helvetet eller paradiset. Då fungerade alltså skärselden som en plats för prövningar och botgöring. Det ansågs att en människa var ”fläckad av arvssynden”. Genom att använda sig av den så kallade botgöringen avlastade den de dödas synder. Kyrkan gav förvarningar och varningar som även kontrollerade denna räddnings- eller fördömelseprocess. Det fanns två olika utslag som domen var knuten till: paradiset eller helvetet. Gud eller Jesus uttalade domen och avgjorde därmed om den skulle gälla i evighet (Le Goff, 1990, s.101-102).

Om en människa hamnade i skärselden efter döden innebar inte det att hon dömdes för evigt utan att hon dömdes inom en viss tid. Straffen som hon drabbades av i skärselden var däremot jämförbara med bestraffningarna som hon drabbades av i helvetet. Liksom i helvetet delades straffen ut av demoner. Det fanns olika anledningar till hur länge en människa vistades i skärselden. Längden kunde bero både på kärleken från deras närmsta och från de synder som de hade gjort när de levde. Genom kärlek från de närmaste kunde en människa således förkorta sin vistelse i skärselden. De närmaste kunde hjälpa den döde genom förböner, böner och offer vilket senare kom att kallas ”botsystem”. En viktig sak att tillägga när det gäller skärselden är att denna plats enbart ledde till att en människa kom till paradiset. Människan hade oftast klarat av det mesta när hon kom till skärselden och människor som skickas till skärselden vet att senast vid den yttersta domen eller vid någon annan tidigare dom kommer han eller hon att bli räddad till paradiset (Le Goff, 1990, s.104-105). ”Skärselden fick under 1200-talet en dogmatiskt definierad plats i den katolska eskatologin och systemet med förböner, själamässor och andra fromma handlingar till de döda anhörigas hjälp, fick ett mäktigt uppsving” (Ankarloo, 2003, s.108).

Botsystemet kopplat till skärselden innebar att den troendes synder som han eller hon biktade sig för även var tvungna att gottgöras genom en särskild bot. En vallfärd kunde vara en form av en sådan bot som ofta kunde vara både sträng och långvarig. Tanken blev att under svårare former i skärselden kunde en människa göra den bot där som hon inte hann med under sin livstid. För att slippa hamna i skärselden blev avlat (befrielse från botgöring) attraktiv som en slags försäkring mot detta. Den allmänna tron var att de avlidna däremot inte kunde ta del av avlaten, men en man vid namn Johann Tetzel ansåg i början på 1500-talet att avlaten även kunde komma till de avlidnas del. Den avlidnes släkt ville samtidigt försöka befria den avlidnes själ från att hamna i skärselden och firade därför så kallade själamässor vilket blev

oerhört populärt vid denna tid. För prästerskapet betydde själamässorna mycket eftersom de blev en betydande inkomstkälla (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.241).

På 1300-talet förändrades bilden av helvetet från att ha varit en brinnande grop eller ugn till att vara en dynghög med beskrivningen att tillvaron bestod av mycket äckel och smuts. Anledningen till en förändrad bild var att befolkningmängden fördubblades vid denna tid. Detta gjorde att munkar och präster beskrev tillvaron i helvetet som en odör. Smuts och trängsel var något som förekom i helvetet istället för en plats med brinnande eld, svärd som sticker och knipande tänger som helvetet beskrevs som tidigare. Från Sverige kom den heliga Birgitta som hade en rad uppenbarelser om bland annat helvetet och dess plågor. Hon beskrev plågorna som kombinerade med intensivt äckel och på ett högst annorlunda sätt:

”Ögonen var vända ut och in och syntes fästade vid skallens baksida. Munnen var vidöppen och tungan hängde utdragen genom näsborrarna ner mot läpparna. Tänderna genomborrade gommen som spikar av järn. Armarna var så långt utdragna att de räckte ner till fötterna. Båda händerna syntes krama en ruttet materia, som klibbade av brinnande beck. Skinnet som täckte själen var som garvad hud och liknade en grov linneklädnad nedfläckad med sperma. Den var så kall, att alla som såg den darrade. Och ur den vällde en ström som liknade varet från en sprucken böld, ruttet blod och en stank så ond, att inte ens den värsta stanken i denna världen kunde jämföras med den” (Ankarloo, 2003, s. 209-210).

Detta sätt att se på helvetet var kanske lite väl extremt, men mycket fascinerande och detaljerat enligt min egen mening.

4.3 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN PROTESTANTISK KRISTENDOM PÅ 1500-TALET TILL 1700-TALET

När den protestantiska kristendomen uppkom på 1500-talet förändrades hållningen till döden. Protestanterna förkastade skärselden vilket var den största förändringen när det gällde synen på livet efter döden gentemot katolikerna (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.321).

Luther ansåg i sina eskatologiska tankar på 1500-talet att djävulen var närvarande dagligen hos människan i det jordiska livet. Han ansåg liksom Augustinus att evigheten är något som vi inte kan fråga någon om. När en människa har dött vet han eller hon inte om en sekund eller tusen år har gått. En människa som dött har ingen uppfattning om tid och rum. Tid och rum i himmel respektive helvete var något som diskuterades mycket runt 1500-1600-talet (Ankarloo, 2003, s. 195).

Jean Calvin ansåg att när en människa dör inväntar själen den yttersta domen på en plats där tid och rum existerar i något slags mellantillstånd. Både Calvin och andra reformatorer var försiktiga med att beskriva i detalj var helvetet var beläget eller vilka plågor som väntade den döde där (Ankarloo, 2003, s.195-196, 198-199).

Martin Luther tolkade Bibeln i sin Lilla Katekes där han hade många tankar om döden och dödsriket men även om uppståndelse och dom efter döden. I den andra artikeln, som handlar om Guds son och återlösningen, frågar han sig vad som hör till Kristi upphöjelse: ”Till Kristi upphöjelse hör, att han är nederstigen till dödsriket, på tredje dagen uppstånden igen från de döda, uppstigen till himmelen, sittande på allsmäktig Gud Faders högra sida, därifrån igenkommande till att döma levande och döda” (Luther, 1926, s.63). Sedan frågar han sig varför Kristus nedsteg till dödsriket: ”Kristus nedsteg till dödsriket för att där förkunna sin seger över döden och all djävulens makt” (Luther, 1926, s.63).

Det beskrivs i GT:s apokryfer att de onda människorna ska straffas efter döden medan de goda människorna ska få ett lyckligt och evigt liv hos Gud, vilket även Luther beskriver. Han frågar sig hur Kristus skall döma människorna:

”Kristus skall säga till sina trogna: Kommen, i min Faders välsignade, och tagen i besittning det rike, som är tillrett åt eder från världens begynnelse. Men till de otrogna skall han säga: Gå bort ifrån mig, i förbannade, till den eviga elden, och dessa skola då gå bort till evigt straff, men de rättfärdiga till evigt liv” (Luther, 1926, s.65).

Den tredje artikeln handlar om den helige Ande och helgelsen, som i sin tur, bland annat innehåller tolkningar om syndernas förlåtelse, de dödas uppståndelse och ett evigt liv. Han frågar sig i vilket tillstånd de dödas själar är före den yttersta dagen: ”De trognas själar åtnjuta efter skilsmässan från kroppen salighet hos Gud, men de otrogna äro i ångest under domens förbindan” (Luther, 1926, s.76). Han beskriver även hur vi ska förstå de dödas uppståndelse: ”Med de dödas uppståndelse förstås att på den yttersta dagen de dödas kroppar skola uppväckas och med sina själar åter förenas, och alla trognas kroppar bliva Kristi förklarade lekamen lika” (Luther, 1926, s.77).

I Kapitlet om dopets sakrament syns ytterligare tolkningar av Luther som visar att det görs skillnad på onda och goda människor efter döden. ”Den som tror och bliver döpt, han skall bliva frälst, men den som icke tror, han skall bliva fördömd” (Luther, 1926, s.95).

Martin Luther bidrog mycket till att topografin i den andra världen förändrades inom den protestantiska riktningen. Skärselden försvann och det var då bara frågan om två platser i den andra världen: himmel och helvete. Den protestantiska kyrkan kunde därför inte längre ha tillgång till inflytande i den andra världen som det tidigare ansågs t.ex. genom själamässor och böner. Många ansåg att det inte var kyrkans sak utan endast och allenast Guds sak inom protestantismen. Det som avgjorde om en människa kom till himlen eller ej var endast tro eller icke-tro. Den protestantiska kyrkan kunde inte göra någonting när en människa var död. Saken var redan avgjord före en människas död och sådant som förböner och själamässor kunde inte hjälpa den avlidne. Förhållandet mellan de avlidna, prästerna och de troende människorna spelade inte någon roll längre eftersom kontakten med de avlidna var bruten (Rasmussen & Thomassen, 2007, s.322).

Under 1700-talet fram till och med början på 1800-talet förändrades bilden ytterligare genom att helvetet blev mer humaniserat. De grävsta skräckeffekterna tonades ner för att helvetet skulle bli mer smakligt. Till skillnad från tidigare föreställningar som innebar smuts och äckel blev det nu mindre motbjudande och avskyvärt att hamna i helvetet. Människorna behövde nu inte heller vara rädda för de plågsamma och eviga straffen som förut tycktes vänta på dem om de hamnade i helvetet. Många präster runt 1700-talet lovade att tillvaron i helvetet inte alls skulle bli så förfärligt som det förut hade sagts (Ankarloo, 2003, s.220).

Under upplysningstiden hade många olika vetenskapsmän och filosofer olika tankar om döden. Till exempel gjorde Voltaire (1694-1778) uttalanden om helvetet i sitt filosofiska ficklexikon år 1764. Han ansåg att det inte fanns något helvete och framstod allmänt som ateist. Han kallade folk kanaljer som hade föreställningar om själens tillstånd efter döden och hade endast låga tankar om livet efter döden (Ankarloo, 2003, s.245-248). Under denna tid uppkom ett antal nya religiösa strömningar som innebar en förnyelse av troslivet inom kristendomen. Swedenborgianismen, Herrnhutismen och Pietismen var några rörelser som gav upphov till tankar om livet efter döden och präglades av en nyandlighet (Eriksson & Frängsmyr, 2005, s.144).

En högst annorlunda syn på livet efter döden ger Emanuel Swedenborg i sitt verk *Om andarnas värld och människans tillstånd efter döden*, tillhörande hans stora verk *Om himlen och dess under och om helvetet enligt vad jag hört och sett* år 1758. Viktigt att tillägga när det gäller Swedenborg är att han inte representerar en hel population av vad människor tror händer efter döden. Hans uppfattningar om himlen, helvetet och livet efter döden är mycket speciella och om jag får säga det själv, något extrema. Han ansåg att människan både har en själ och ande till sitt inre och att anden inom oss är odödlig. Han menade att när vi dör frigörs människans ande från kroppen som då fortfarande är i mänsklig form. Strax efter att människan som dött har återuppväckts har människans ande ett liknande ansikte och stämma som hon hade i jordelivet när hon inträder i andarnas värld. När en människa dör och övergår från den naturliga till den andliga världen tar hon med sig allt som tillhörde henne och allt hon ägde när hon levde. Den jordiska kroppen är det enda som hon inte tar med sig till den andliga världen. När livet efter döden börjar, det vill säga när människan inträder i den andliga världen, ser kroppen ut som den gjorde i den naturliga världen. Människan som dött känner ingen skillnad i kroppen och inte heller utseendet ser annorlunda ut för henne. Swedenborg menade att en människa inte vet om att hon har avlidit när hon har blivit ande eftersom hon ser kroppen som den såg ut i den naturliga världen (Swedenborg, 1986, s.357-359).

Swedenborg talade om att människan går igenom tre olika tillstånd efter döden. Det tillstånd som hon först går igenom handlar om hennes yttre levnadsförhållanden. Det tillstånd som kommer sedan är det andra och det handlar om hennes inre levnadsförhållanden. Det sista och tredje tillståndet som hon går igenom handlar om förberedelse. Dessa olika tillstånd genomgår den döda människan i andarnas värld. Han menade ändå att en del människor efter döden omedelbart antingen kastas ner i helvetet eller tas upp i himlen, alla människor går alltså inte igenom dessa tre tillstånd efter döden (Swedenborg, 1986, s.417).

Swedenborg beskrev hur han uppfattar himlen och hur den är uppbyggd enligt honom. I himlen härskar Gud, vår Fader och vår Herre. Det är han som har makten över de som kommer till honom i himlen. Himlen är vidare indelad i två riken enligt Swedenborg. Han talade om att himlen är indelad i särskilda, allmänna och enskilda delar. Den särskilda indelningen består av tre himlar, den allmänna i två riken och den enskilda i otaliga samhällen. Himlen är indelad i två riken vilket kallas den allmänna delen av himlen. Himlen är Guds rike och därför kallas dessa olika indelningar för rike. Rikena som himlen är indelad i består av det andliga – och det himmelska riket och Swedenborg uppfattade det som att det i

dessa rike finns två typer av änglar, det vill säga andliga – och himmelska änglar. Han beskrev det himmelska – och andliga riket genom deras motsvarigheter. Han jämförde det himmelska riket med människans hjärta och allt som hör till hjärtat i kroppen. Han jämförde det andliga riket med människans lungor och allt som hör till lungorna i kroppen. Hjärtat och lungorna är motsvarigheten till himlens två riken vilket är motsvarigheten till människan (Swedenborg, 1986, s.35-36).

Nu har himlen stått mycket i centrum och därför går vi nu över och tittar på hur helvetet såg ut för Swedenborg. Han ansåg att han upplevde att det från helvetet strömmar ut både ondska och falskhet. Liksom himlen är även helvetet indelat i olika samhällen. Det är däremot helvetets onskor och falskheter som bestämmer hur samhällena är indelade. Han ansåg att helvetet är uppdelat som tre riken precis som himlen. Det översta helvetet ligger mitt emot den första eller yttersta himlen. Det mellersta helvetet ligger mitt emot den andra eller mellersta himlen och det lägsta helvetet ligger mitt emot den tredje eller innersta himlen. Det som är annorlunda med Swedenborg till skillnad från andra tänkare när det gäller föreställningar om helvetet är att han inte trodde att det finns någon Djävul eller Satan som styr helvetet utan att det faktiskt är Gud som gör det (Swedenborg, 1986, s. 464-467).

4.4 FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVET EFTER DÖDEN FRÅN 1800-TALET FRAM TILLS IDAG

Under 1800-talet fanns det olika föreställningar om livet efter döden vilka förändrades med tiden under detta århundrade. Den svenske författaren Viktor Rydberg skrev ett verk 1862 som hette *Bibelns lära om Kristus*. 1880 kom den fjärde upplagan av detta verk där han bland annat diskuterade eskatologiska frågor. Hans föreställningar om dödsriket Hades kan liknas vid den äldsta kyrkans tro. Rydberg trodde att det finns ett mellantillstånd mellan den gemensamma yttersta domen och den individuella döden. Alla själar vistas i regionen Hades i väntan på de sista tiderna. Rydberg diskuterade även de eviga straffen som en människa blir utsatt för i helvetet vilka han tog avstånd ifrån. Evighet som begrepp kan ha olika betydelse enligt Rydberg. Evighet kan avse en tid både bakåt, framåt, utan början och utan slut men evigheten kan även vara total och i bägge ändarna vara öppen. Han ansåg inte att evigheten kan tillämpas efter den yttersta domen (Ankarloo, 2003, s.269).

Runt den sista tredjedelen av 1800-talet hade kyrkan, både den katolska och den protestantiska, en lära om helvetet och djävulen som ledde till mycket kritik. Kyrkan använde

dogmer om himmel och helvete på folkskoleseminarier som kom att prägla den lägre undervisningen. Runt 1880-talet cirkulerade den stora symbolfrågan som handlade om djävulen och hans helvete. De mest radikala tolkade denna symbolfråga som ett sätt att få de tjänande klasserna i samhället att frukta helvetet men även att injaga respekt (Ankarloo, 2003, s.271-272).

År 1909 inföll den berömda djävulsstriden i Stockholm på Folkets hus. Både liberaler och socialister samt andra vänsteranhängare diskuterade religionsundervisningen som de ansåg innehöll både råa och vidskepliga föreställningar om djävulen och hans helvete. Djävulsstriden resulterade i att de som deltog i striden ansåg att riksdag och regering skulle ta sig an att få bort föreställningar om allt som handlade om helvetet i både kyrkohandböcker och religiösa läroböcker. Ett stort antal vetenskapsmän, frikyrkopredikanter, präster och politiker intervjuades av Dagens Nyheter som följde upp mötet i Folkets hus. Ungefär en månad efter det första mötet anordnades ett nytt möte till följd av intervjuerien i Dagens Nyheter. Detta möte ledde till att präster som hyllade en modern kristendom och inte omfattade en lära om helvetet borde antingen lämna statskyrkan eller försöka nitiskt och öppet verka för kyrkans avdiabolisering. Detta kunde i sin tur leda till att prästerna avsattes från sitt yrke. Det andra mötet resulterade även i att präster som förkunnade denna diabolism som tillhörde den klassiska kristendomen inte skulle avlönas av den svenska staten. Djävulsstriden slutade med att kyrkan vann och det blev tillåtet för en präst att förkunna en lära fri från helvetes – och djävulföreställningar (Ankarloo, 2003, s.273-275).

Runt 1900-talet spekulerades det mycket om själen och dess betydelse och intresset för andlighet präglade detta århundrade mycket. Till exempel finns det föreställningar om livet efter döden som ursprungligen kommer från hinduismen och buddhismen om reinkarnation, vilket kan översättas med själavandring. Reinkarnation innebär att själen återföds efter en människas död. Själen återföds hela tiden i ändlösa cyklar och dör aldrig. Själen kan återfödas som i princip vad som helst, som till exempel ett djur. Denna tro förekommer även hos människor i Europa och inom kristendomen men är kanske inte så vanligt varken inom protestantismen eller inom katolicismen. Några som håller denna tro extra högt är människor som företräder spiritismen och New Age vilka präglas mycket av andlighet och intresset för tillståndet efter döden för människans själ (Seiler, 1984, s.27-28).

Den andliga rörelsen spiritismen uppkom på 1800-talet och utvecklades även i Sverige. Spiritismen är en rörelse som var intressant för många människor främst runt slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Den moderna spiritismen förekommer även i Sverige och den äldsta spiritualistiska rörelsen som är aktiv här är *Sällskapet Sanningssökarna*. Sällskapet Sanningssökarna grundades år 1904. År 1956 tog de sig namnet som används idag. Från början hette sällskapet Frenologiska sällskapet vilket bildades på Östermalm i Stockholm men under andra världskriget beslutades att sällskapet skulle fundera på att byta namn. Grevinnan Louise Breitholtz stiftade Spiritualistisk Mission år 1920 vars uppgift var att sprida läran inom spiritualismen. År 1921 ändrade sällskapet namn igen till Spiritualistiska Sällskapet. Spiritualistisk litteratur, föredrag och utvecklingsseanser präglade då verksamheten som endast var till för medlemmar. Seanser innebär en sammankomst eller sittning som används främst inom spiritismen då till exempel ett medium, tarot-läggare eller någon annan typ av hypnotisör kommer för att hjälpa människor att ta kontakt med andra sidan. Det finns även så kallade storseanser där en större grupp samlas för att ta kontakt med andar genom till exempel ett andemedium. Sällskapet Sanningssökarna anordnade senare storseanser både för medlemmar och för gäster. Sällskapet anordnade dessa storseanser i olika lokaler för att sedan hamna i Tempel Riddares Ordens hus där de befinner sig i än idag. Personer som har blivit upphov till detta spiritualistiska sällskap är exempelvis: Swedenborg, Jackson Davis, Leah samt Kate Fox. Samtliga av dessa människor hade olika tankar om själen och andar (Sällskapet Sanningssökarna, 2004).

Ytterligare en rörelse som är nyare än spiritismen är New Age. New Age är en rörelse som tror mycket på andarnas betydelse och att själen fortsätter att leva ett liv efter döden i form av reinkarnation precis som inom spiritismen. ”En tämligen allmänt omfattad uppfattning inom New Age-kretsarna är således reinkarnationstron” (Gustafsson, 2000, s. 125). New Age är en vanligt förekommande rörelse både i Europa och i USA sedan 1960-talet. I Sverige har rörelsen funnits sedan 1980-talet och har dessutom haft stort inflytande här. Inom sig har människan oanade andliga resurser vilket är en vanlig tanke inom New Age. Tanken är även att människan kan få kontakt med högre energier och medvetanden inom eller utom sig genom olika slags terapier. Liksom inom spiritismen kan människan alltså få kontakt med andarna på andra sidan, antingen med eller utan hjälp av ett medium (Lexikon, 2000).

Någon som också diskuterar själen och dess betydelse är religionshistorikern Alan F. Segal. (2004) Han anser i sin bok *Life after death*, att betydelsen av människans själ efter döden är

viktig, en åsikt som liknar Swedenborgs. Segal anser att Jesus uppståndelse från de döda var den stora anledningen till att människan inom den kristna tron började tro på att själen hos oss är odödlig (Segal, 2004, s.705-706).

Den tidigare teologen Herman Seiler (1984), beskriver i sin bok *Döden, och vad kommer sedan?*, att för såväl den döende som dennes omvärld är själva döendet en viktig uppgift som har upptäckts. Vi kan läsa om patienters upplevelser av döden och redogörelser för reanimation (återupplevande) i olika tidningar. Även i västerlandet finns det uppfattningar om själavandring likt människors tro i österländska religioner. Seiler talar om att ”de yttersta tingen” och döden är två områden som troende människor har frågor om och som många spekulerar över. Han menar att om vi ska spekulera över frågor inom dessa områden måste vi vara försiktiga och gå varsamt fram eftersom det är känsliga områden att tala om. Han tror att kristna trosföreställningar om livet efter döden har blivit urholkande på grund av sekulariseringsprocessen och religionskritiken (Seiler, 1984, s.13-14).

Från 1900-talet fram tills idag är det vanligt att man kan tänka sig ett liv efter döden genom att lyssna till människor som har haft ”nära-döden” upplevelser. Seiler talar då främst om den psykiatriska och medicinska forskningen. Han talar om en modell som kan förklara människors dödserfarenheter efter reanimationer (återupplevanden). När en läkare förklarar en människa död kan hon höra detta när hon är döende och hennes kroppsliga nöd når kulmen. Ljudet som hon hör när läkaren förklarar henne död beskrivs som obehagligt likt ett surrande eller en skarp klockringning. Vägen beskrivs sedan som en mörk och lång tunnel som hon får en känsla av att åka igenom mycket snabbt. Efter detta kan hon betrakta sin kropp inifrån och utifrån tillsammans med sin omgivning eftersom hon är utanför den. När hon har vant sig vid detta tillstånd närmar sig andra varelser för att hjälpa henne. Hon upplever två väsenden varav det ena är ett slags ljusväsende medan det andra är olika andeväsenden tillhörande döda vänner och släktingar. Hon skall sedan värdera sitt liv i helhet utifrån en fråga som kommer från ljusväsendet. De viktigaste stationerna i hennes liv ska då passera lättare förbi som i ett panorama. Två upplevelser kan då ske utifrån detta ljusväsende. Hon upplever en skiljelinje eller en gräns mellan det jordiska- och det andra livet och tanken att hennes tid inte är kommer för att dö ännu och hon förstår att hon måste återvända till det jordiska livet. Detta gör att hon vill fortsätta leva det jordiska livet eftersom erfarenheterna som hon fått från andra sidan inte är någon plats hon vill återvända till. Kärlek, frid och glädje

fyller henne och utan att riktigt veta hur återvänder hon till sitt jordiska liv vilket gör att hon förenar sig med sin fysiska kropp (Seiler, 1984, s. 21-22).

Staffan Ljungman (2001) som har arbetat som präst i större delen av sitt liv, berättar om när-döden upplevelser i sin bok *Döden – En del av livet* men han beskriver detta tillstånd lite annorlunda till skillnad från Seiler. Ljungman menar att själen inte behandlas lika varsamt och omtänksamt som kroppen och han tror att själen och kroppen skiljs åt när döden inträffar. Han beskriver vidare att om en människa får en viss sjukdom, till exempel cancer, så kan det medföra att en människa börjar känna av sin själ mer som då blir viktigare än själva kroppen. Däremot beskriver Ljungman samma sak som Seiler när det gäller människor som har upplevt att de efter döden åker genom en tunnel mot ett ljus (Ljungman, 2001, s.41-43).

Utifrån Bibeln kan vi läsa åtskilliga texter som handlar om dödsriket och även idag tror många att det finns ett dödsrike enligt Ljungman. Han menar att dödsriket däremot inte bara finns i underjorden som det förr i tiden beskrevs som. Idag tror vi att dödsriket finns överallt – eller ingenstans - som en andlig värld. Han anser att dödsriket finns utanför jorden (Ljungman, 2001, s.47-48).

Himmel och helvete är också något som diskuteras av Ljungman. Den stora åtskillnaden mellan himmel och helvete sker när den yttersta domen har fallit. Alla människor är efter uppståndelsen från de döda återigen hela människor. Kropp och själ är förenade med varandra igen. Ljungman menar att den viktigaste kunskapen vi människor har om himmel och helvete är att de är åtskilda på det sätt att i helvetet finns inte Gud med oss men i himlen finns han däremot med oss (Ljungman, 2001, s.81-82).

David Winter (1991) börjar sin bok *Vad händer efter döden?* med att säga: ”Det är bara två saker som vi med all säkerhet vet kommer inträffa i alla liv. Det ena är födelse. Det andra är död” (Winter, 1991, s.4). Han anser att livet efter döden endast är något vi kan spekulera i och att det är något som många människor är intresserade av. Detta påpekar han tydligt med påståendet: ”Rent instinktivt har människan alltid känt på sig att döden inte är slutet” (Winter, 1991, s.12).

Vi kan aldrig med all säkerhet veta vad som verkligen händer efter döden. Döden är en ändstation som vi alla vet, vilket kan beskrivas som en plats där allt stannar upp. När vi inte

längre existerar på jorden har döden tagit med oss bort från detta liv. Winter anser att evangelierna i Bibeln är övertygande när vi ska avgöra om det finns liv efter döden. Upphovet till själva kristendomen är faktiskt att människor från början trodde fullt ut på att Jesus hade dött och uppstått, vilket kanske också är upphovet till att vi än idag tror på ett liv efter döden eller på uppståndelse efter döden. Han anser att det starkaste beviset för ett liv efter döden vi har inom kristendomen är Jesu uppståndelse. Andra bevis för ett liv efter döden som Winter anser att vi har är till exempel olika uppenbarelser och nära-döden upplevelser men bevisen kan ibland både vara både motsägelsefulla och knapphändiga (Winter, 1991, s.14).

När vi nu befinner oss på 2000-talet är det mycket passande att ta upp en aktuell världsnyhet som inträffade den 2 maj 2011. Den fruktade Al-Qaida ledaren Usama bin Ladin avrättades genom ett skott som träffade honom i huvudet i ett hus i staden Islamabad i Pakistan. Nu undrar du kanske varför detta tas upp i denna uppsats som handlar om vad människor tror händer efter döden och varför just denna nyhet är intressant. Denna nyhet skapade olika rubriker världen över, men en rubrik är extra intressant med tanke på vad denna uppsats handlar om. Den amerikanska tidningen Daily News publicerade nämligen på första sidan följande påstående: "ROT IN HELL" avseende den döde terroristledaren Usama bin Ladin (Newsfeed, 2011). Detta visar tydligt att människor fortfarande har föreställningar om ett helvete och kanske tror många utifrån detta att det faktiskt också finns en himmel. Detta visar att många människor kanske fortfarande tror att goda och onda människor skiljs åt efter döden vilket kan härledas ända tillbaka till GT.

5. EMPIRI

Resultatet av intervjuerna presenteras i tur och ordning i detta kapitel. Först presenteras resultatet av den första åldersgruppen, sedan resultatet av den andra åldersgruppen och till sist resultatet av den tredje åldersgruppen. Jag ställde elva frågor till samtliga intervjupersoner. Svar på dessa kommer även de att presenteras i tur och ordning i varje åldersgrupp.

Den första åldersgruppen representerades av en pojke som var 14 år och en flicka som var 16 år. Båda två går på högstadiet i grundskolan. Pojken går i årskurs 7 och flickan går i årskurs 9. På fråga ett (vad de tror händer efter döden) svarade både pojken och flickan att de trodde på reinkarnation, det vill säga själavandring. De trodde båda att ödet bestämmer vad man blir och man kan återfödas som precis vad som helst. Pojken trodde även att det beror på hur man har levt sitt liv som bestämmer vad man återföds som. På fråga två (om de tror att det finns en himmel och ett helvete) svarade både pojken och flickan att de inte trodde att det finns någon himmel eller helvete. På fråga tre (om de tror att man hamnar på någon speciell plats efter döden) svarade både pojken och flickan att de trodde att man hamnar på någon speciell plats. Flickan trodde dessutom att det är en bra plats och att det inte är någon som styr denna. På fråga fyra (om de tror att det spelar någon roll hur vi är i detta liv för hur vi kommer att leva efter döden) svarade pojken att det kommer göras skillnad mellan onda och goda i nästa liv. Han trodde däremot inte att det finns någon speciell plats för onda och goda men eftersom han tror på reinkarnation så tror han att det görs skillnad på människor vid återfödelsen. Flickan trodde också hon att onda och goda skiljs åt efter döden och att de då återföds som olika saker. På fråga fem (om de tror att det finns andar, gengångare eller spöken) svarade pojken att han inte tror att det finns och flickan svarade följande ”Ja, det finns. Som i Ghost Whisperer på TV.”

På fråga sex (om de tror på människor som berättar att de har haft nära-döden upplevelser) svarade både pojken och flickan att de tror på sådana berättelser. På fråga sju (om de tror att man måste tro på ett liv efter döden för att detta liv ska bli meningsfullt) svarade pojken kanske och flickan nej. På fråga åtta (hur ofta de tänker på döden) svarade pojken att han tänkte på döden när någon i hans närhet har dött. Flickan svarade samma sak och dessutom trodde hon att man tänker mer på döden när man läser om det i skolan. På fråga nio (vad de tror händer med själen efter döden) hade de delvis redan svarat på när fråga ett ställdes och de trodde båda två att själen lever vidare efter en separation från kroppen. Fråga tio (om de tror

på reinkarnation/själavandring) hade de också svarat på redan vilket både pojken och flickan tror på. På fråga elva (om de tror att man kan förenas med andra familjemedlemmar, vänner, djur m.m. efter döden) svarade både pojken och flickan att de tror att man gör det.

Den andra åldersgruppen representerades av en man som var 42 år och en kvinna som var 30 år. Mannen jobbar som präst och kvinnan som ambulanssjuksköterska. På fråga ett svarade mannen att han trodde att kroppen och själen skiljs åt efter döden. Han trodde även att vi lämnar tidens och rummets begränsningar och han hoppades på att få vara hos Gud efter döden. Kvinnan svarade att hon inte är så intresserad av tanken på livet efter döden men att en speciell händelse gjorde att hon började fundera. På hennes mormors begravning kom en blomsterfluga och satte sig på urnan där askan från hennes mormor fanns. Den satt där från början till slutet av begravningen. Hon trodde då att det kanske var hennes mormor som var blomsterflugan. På fråga två svarade mannen att han trodde att det finns en himmel och ett helvete redan här och nu i detta liv, och lade till ”om det används som ett bildspråk”. Han trodde att Gud och allt det goda som har sitt ursprung i Gud finns i himlen. Om det finns ett helvete trodde han att man hamnar där på grund av Guds frånvaro. Han förknippade himlen med bra saker som till exempel glädje och kärlek och helvetet med dåliga saker som till exempel elände och ensamhet. Kvinnan trodde inte att det finns någon himmel eller något helvete och därmed ingen Gud eller någon djävul.

På fråga tre svarade mannen ”lämnar vi tid och rum, lämnar vi även plats”. Han trodde att vi får vara med Gud någonstans, men han kunde inte exakt säga var eftersom vi är begränsade av tid och rum här. Bortom döden är något totalt annorlunda. Han trodde att vi försöker greppa det icke-begripbara med hjälp av bildspråk. Kvinnan svarade att en människa begravs efter döden och då förmultnar han eller hon i jorden. På fråga fyra svarade mannen kanske. Han ville inte dela upp människor i goda och onda eftersom han trodde att alla har något gott i sig. Han trodde att alla människor gör mer eller mindre onda handlingar. Han trodde att relationen med Gud har betydelse för var vi hamnar efter döden.” Väljer man bort Gud väljer man bort mycket av det goda, det vill säga godhetens och kärlekens ursprung.” Han menade att om man väljer bort allt detta vet han inte vad det får för konsekvenser i livet. Han trodde även att vi är fria människor och det är inte vi som ska avgöra hur fortsättningen ser ut. Det är inte vår uppgift att döma människor om det blir en dom. Om det skulle bli en dom skulle det bli intressant att se vem domaren är. Kvinnan svarade nej på denna fråga och hade ingenting mer att tillägga.

På fråga fem svarade mannen att han trodde att det finns en andlig värld men att det inte är hans uppgift att rota i den. Han ägnar hellre tid åt Gud än en annan andlig värld. Kvinnan svarade att hon genom upplevelser både hemma och på sitt arbete har varit med om spöken och gengångare. En gång hade hon varit med om att en man som hon trodde var mannen som bodde i hennes hus tidigare, stod vid hennes sängkant när hon låg och sov. Hon såg då precis konturerna av mannen och vad han hade för kläder. Hon beskrev det precis som att mannen var där för att se vem som bodde i huset. På arbetet har hon en kollega som kan se och känna andar från döda personer. Till exempel kan han känna om någon död befinner sig i deras jourrum och han kan ”rensa luften” så att rummets temperatur skiftar från varmt till kallt. Han säger sig även se gamla patienter som han har haft på ambulansen.

På fråga sex svarade mannen att han trodde att det är fullt möjligt att det finns människor som har haft nära-döden upplevelser. Han visste däremot inte vad det kan bero på och han såg inte det som något bevis på vad som händer efter döden. Kvinnan svarade att hon inte riktigt vet och att hon aldrig har kommit i kontakt med någon patient som har haft en nära-döden upplevelse. På fråga sju svarade mannen nej. Han trodde att man kan uppleva livet meningsfullt även om man inte tror på ett liv efter döden. Kvinnan svarade att döden är naturlig, och hon såg inte det som att livet blir mer meningsfullt om man tror på ett liv efter döden och uttryckte sedan följande: ”vi lever endast en gång.”

På fråga åtta svarade mannen att han ofta tänker på döden och förklarade detta med att han i unga år varit mycket nära på att dö. Han har också förlorat flera vänner genom döden. Han trodde att detta påverkar hans syn på livet efter döden och att det även påverkar honom eftersom han möter det i sitt arbete. Kvinnan svarade att hon kommer i kontakt med döden varje vecka i sitt arbete. Hon tyckte att det är naturligt att gamla människor dör eftersom många har levt ett långt liv och har därmed haft möjlighet att uppleva många saker. Det hade däremot varit värre om hon hade kommit i kontakt med ett barn som hade dött av någon anledning eftersom man då kopplar det till sitt eget barn. Hon har ännu inte varit med om detta men om hon någon gång får vara med om att ett barn dör som inte går att rädda så kommer hon kanske att fundera mer på döden eftersom ett barn knappt har börjat sitt liv och därmed inte kunnat uppleva så mycket som en gammal människa som dör.

På fråga nio svarade mannen att själen lämnar kroppen och att hans hopp är att den hamnar hos Gud. Kvinnan svarade att hon inte tror på att själen lämnar kroppen. Den separerar inte

utan följer med kroppen. Hon förklarade att en individ är en individ och den individen kan inte bli någon annan. På fråga tio svarade mannen att han inte tror på reinkarnation. Han trodde att kropp, själ och ande hänger ihop. ”Det blir svårt att tänka sig en kropp som ersätter någon annan.” Varje själ finns i en unik kropp. Han trodde på ”de dödas uppståndelse” eller enligt en del översättningar av trosbekännelsen: ”kroppens uppståndelse”. Han menade då att kroppen ska förvandlas till en odödlig kropp som kan förenas med själen, likt Jesu uppståndelsekropp. Jesu uppståndelsekropp bar viss likhet med hur han var tidigare och samtidigt var kroppen totalt annorlunda, eftersom den inte längre var bunden av tid och rum. Han fortsatte: ”Denna återförening mellan den unika kroppen och den unika själen går inte ihop med reinkarnationstänket.” Kvinnan svarade även hon att hon inte tror på reinkarnation. På fråga elva svarade mannen kanske. ”Det kanske är viktigt, det kan kännas viktigt här och nu, men vi vet inte hur viktigt förrän vi passerat dödens gräns.” Kvinnan svarade att hon kanske tror att man förenas med nära och kära.

Den tredje åldersgruppen representerades av en man som var 84 och en kvinna som var 85. Båda två var pensionerade och mannen hade tidigare arbetat som cykelhandlare i större delen av sitt liv och kvinnan hade jobbat som banktjänsteman i större delen av sitt liv. På fråga ett svarade mannen att han inte trodde på allt som kyrkan förkunnade förr i tiden då det var mycket helvetes- och djävulsföreställningar. Han svarade att han inte tror mycket på ett liv efter döden. Kvinnan svarade även hon att hon inte tror mycket på ett liv efter döden. På fråga två svarade mannen att han inte tror på varken himmel eller helvete. Kvinnan svarade nästan likadant men hon lade till ”jag tror inte på att det finns en himmel där Gud finns och där det skulle finnas en port som Sankte Per låser upp för människor som kommer dit efter döden.” På fråga tre svarade mannen att han inte tror att man hamnar på någon speciell plats när man dör men att man kanske hamnar i någon speciell dimension som vi inte uppfattar. Kvinnan svarade samma sak.

På fråga fyra svarade mannen att han tror att en del människor är onda och andra är goda och att de kanske skiljs åt efter döden. Kvinnan svarade att onda och goda människor skiljs åt efter döden och att det är detta som hon mest i så fall skulle tro händer efter döden. På fråga fem svarade mannen att han inte tror att det finns andar och gengångare utan allt har en naturlig förklaring. Kvinnan svarade att hon tror att det finns andar men inte spöken och gengångare. ”Andarna kan finnas kvar och komma tillbaka. Vi kan inte se andarna men de kan se oss.” På fråga sex svarade mannen att han tror på människors berättelser om nära-döden upplevelser

och kvinnan svarade samma sak. På fråga sju svarade mannen att man måste ha en tro, även på livet efter döden, men han menade ändå att man inte ska tänka för mycket på döden. Kvinnan svarade även hon att det är viktigt med en tro, även på livet efter döden. ”Man ska bara inte grubbla för mycket på det för då blir man knäpp.” På fråga åtta svarade mannen att man tänker på döden ju äldre man blir. Kvinnan svarade att döden är den allra sista frågan man funderar över och menade att man ibland tänker på döden men inte varje dag. På fråga nio svarade mannen att själen lämnar kroppen vid dödsögonblicket och kvinnan likaså. På fråga tio svarade mannen att han inte tror på reinkarnation och likaså kvinnan. På fråga elva svarade mannen att man kanske kan förenas med sina nära och kära efter döden och detta svarade även kvinnan.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Resultatet kommer att analyseras och diskuteras utifrån syftet och den övergripande huvudfrågan (vad människor tror händer efter döden). De mindre underfrågorna kommer även de att analyseras och diskuteras (om människor tror att det finns ett liv efter döden, om människor tror på himmel och helvete, om människor tror att man hamnar på någon speciell plats efter döden, om människor tror att själen lämnar kroppen efter döden och om människors syn på livet efter döden har förändrats). Likheter och skillnader mellan de olika åldersgrupperna i min intervjustudie kommer att diskuteras och analyseras för att sedan jämföras med tidigare forskning, det vill säga andra intervjustudier i andra uppsatser och resultatet från min textanalys. Sekulariseringsteorierna kommer att användas vid analysen.

Vad människor tror händer efter döden är lite olika från person till person och detta visade sig tydligt i min intervjustudie. Det fanns både likheter och skillnader mellan de olika åldersgrupperna vad gäller både den övergripande frågan och de mindre underfrågorna.

De svarade ganska olika på frågan vad de tror händer efter döden. I den första åldersgruppen trodde både pojken och flickan på reinkarnation, det vill säga att själen lämnar kroppen och återföds i en ny kropp. I den andra åldersgruppen trodde mannen att själen lämnar kroppen och att vi lämnar tidens och rummets begränsningar efter döden, men trodde då inte på reinkarnation som pojken och flickan i den första åldersgruppen. Kvinnan i den andra åldersgruppen trodde inte alls på ett liv efter döden och hade därför inte mycket föreställningar alls. I den tredje åldersgruppen var både mannen och kvinnan tveksamma till tanken att det skulle finnas ett liv efter döden eftersom de menade att mycket av de föreställningar som finns är människopåfund.

Svaren som jag fick på denna fråga av samtliga intervjupersoner kan ha mycket att göra med både deras ålder och vad de har för yrke eller vad de har haft för yrke. Jag tror att en anledning till att kvinnan i den andra åldersgruppen inte tror på ett liv efter döden kan ha att göra med att hon är naturvetenskapligt rotad. Hon är kanske van vid att mycket ska vara vetenskapligt bevisat och därför är kanske tanken på ett liv efter döden främmande eftersom det inte går att bevisa genom naturvetenskapliga studier. Hade hon inte haft en naturvetenskaplig bakgrund hade hon kanske haft en tro på ett liv efter döden. Mannen i den andra åldersgruppen, som för övrigt är präst, hämtar mycket av sina föreställningar och tankar

från bibeln genom att hänvisa till denna. Det är intressant att jämföra mannen och kvinnan i den andra åldersgruppen eftersom både har helt skilda tankar om livet efter döden även om de båda kommer i kontakt med döden ofta i sitt arbete. En möjlig anledning till detta tror jag är att kvinnan är vetenskapligt rotad och mannen är teologiskt rotad. Kvinnan är van vid bevis för att något ska kunna ses som vetande och kunskap till skillnad från mannen som är van vid icke-bevis för vetande och kunskap. I den första - och tredje åldersgruppen trodde både pojken, flickan, mannen och kvinnan ungefär likadant när det gällde livet efter döden till skillnad från den andra åldersgruppen där mannen och kvinnan hade helt olika tankar.

Tron på reinkarnation hos pojken och flickan i den första åldersgruppen är inte alls samma tanke som syns i varken den andra – eller den tredje åldersgruppen. Tron på reinkarnation hos den första åldersgruppen kan jämföras med både Anderssons (2003) och Jarls (2007) intervjustudie där även deras ungdomar som blev intervjuade trodde på reinkarnation och att själen kunde återfödvas i en ny kropp efter döden. Kanske är ungdomarna influerade av New Age-strömningar, spiritism eller annat som har med andlighet att göra eftersom 1900-talet präglades mycket av dessa tankar. *Sällskapet Sanningssökarna* som finns här i Sverige är just en rörelse som handlar om andlighet.

En annan anledning till att en del människor, bland annat tre stycken av de jag intervjuade, inte tror på ett liv efter döden tror jag kan ha att göra med sekulariseringen hos både samhället och individen själv. Sekulariseringen har både haft nedgångar och uppgångar vid olika tidpunkter. Förr hade kyrkan mycket makt och människor vågade inget annat än att tro på det som kyrkan förkunnade. Senare förlorade kyrkan sin makt och människor blev fria och kunde själva bestämma om de ville vara medlemmar i Svenska Kyrkan. Idag är det accepterat att tro på vad som helst och varje individ får i princip tro på vad han eller hon vill. Det går till och med bra att plocka lite från olika religioner och tro på olika saker.

Människor har genom tiderna även haft olika föreställningar om himmel och helvete, om man hamnar på någon speciell plats efter döden och om själen lämnar kroppen när en människa dör, vilket syns i resultatet både från min textanalys och från min intervjustudie. I den första åldersgruppen trodde varken flickan eller pojken att det finns någon himmel eller något helvete. I den andra åldersgruppen trodde mannen att det finns en himmel och ett helvete och att det dessutom finns här och nu, om det används som ett bildspråk. Kvinnan trodde inte att det varken finns himmel eller helvete. I den tredje åldersgruppen trodde varken mannen eller

kvinnan att det finns någon himmel eller något helvete. Här syns en stor likhet mellan åldersgrupperna. Det är endast mannen i den andra åldergruppen som tror på himmel och helvete. Detta kan bero till stor del på att han arbetar som präst då han kommer i kontakt med mycket texter som handlar just om himmel och helvete. Återigen tror jag att yrket spelar stor roll för vad människor har för föreställningar om livet efter döden. Himmel och helvete tror jag ofta är förknippat med att goda människor hamnar i himlen och onda människor hamnar i helvetet vilket syns i svaren på om de tror att det spelar någon roll hur man är i livet för var man hamnar efter döden, då de flesta tror att onda och goda människor skiljs åt efter döden. Frågorna om himmel och helvete och onda och goda människor hänger därför ihop.

I den första åldersgruppen trodde både flickan och pojken att man hamnar på någon speciell plats efter döden och de trodde då att detta var en speciellt bra plats där ingen styr. I den andra åldersgruppen trodde mannen att om vi lämnar tid och rum, lämnar vi även plats. Han hoppades på att få vara med Gud på någon plats efter döden. Kvinnan trodde inte att vi hamnar på någon speciell plats efter döden eftersom hon inte trodde på ett liv efter döden. Varken mannen eller kvinnan i den tredje åldersgruppen trodde att vi hamnar på någon speciell plats utan mer i någon speciell dimension som vi inte uppfattar här i detta liv. Likaså här finns likheter mellan personerna i de olika åldersgrupperna. Alla utom en person tror att vi hamnar på någon speciell plats, eller dimension efter döden. Jag tror att många människor, inte bara mina intervjupersoner, tror att vi hamnar på någon speciell plats efter döden för att på något sätt ha ett hopp inför tiden efter döden. Döden kanske inte känns så hemsk och fruktansvärd om vi tänker oss att det finns en plats att komma till efter döden.

På frågan om själen lämnar kroppen efter döden fanns även här stora likheter mellan intervjupersonerna då alla utom en person trodde att själen lämnar kroppen efter döden. Både flickan och pojken i den första åldersgruppen och mannen och kvinnan i den tredje åldergruppen var rörande överens om att så var fallet. Själen lämnar kroppen efter döden och lever vidare. Flickan och pojken i den första åldersgruppen trodde att själen återföds i en annan kropp och mannen och kvinnan i den tredje åldersgruppen trodde att själen lever kvar och kan komma tillbaka till oss utan att de som lever kan uppfatta den. I den andra åldersgruppen rådde det däremot delade meningar om vad som hände med själen. Mannen trodde att själen lämnar kroppen och hans hopp är då att den finns hos Gud medan kvinnan trodde att själen följer med kroppen och separerar inte från den. Hon trodde inte att någon individ kan bli någon annan. Mannens tankar i den andra åldersgruppen kan jämföras med

Gustafssons (2006) studie där olika personer från olika samfund blev intervjuade. Dessa personer trodde att det mänskliga medvetandet lämnar kroppen och fortsätter ett liv hos Jesus, inte hos Gud som mannen i min studie trodde. Även här tror jag att yrket har stor betydelse men jag tror ändå att även åldern spelar roll i denna fråga. Mannen och kvinnan i den tredje åldersgruppen är 84 och 85 år och har kanske kvar föreställningar om själen som de fick lära sig i skolan. Detta kan vara en anledning till att de tror att själen lämnar kroppen precis som många tidiga föreställningar från den äldre kristendomen men även fram tills idag. Anledningen till att pojken och flickan i den första åldersgruppen tror att själen lämnar kroppen kan kanske vara att de läser om det i skolan och att de kanske då funderar på vad som händer efter döden. Tanken på att själen lämnar kroppen och återföds i en ny kropp kanske mildrar tanken på att döden är hemsk. Sekulariseringen har säkert haft en betydelse för hur människors tankar om himmel, helvete och själen ser ut idag. Med tanke på att alla utom en person trodde på himmel och helvete tror jag att just sekulariseringen har bidragit mycket till varför så många människor inte tror på detta idag som de gjorde förr. Även tankar om var själen tar vägen efter döden har genomgått en sekulariseringsprocess då det genom tiderna har funnits olika åsikter om denna.

Om tankarna från mina intervjupersoner jämförs med vad människor trodde förr så tycker jag mig se både skillnader och likheter i människors sätt att tänka. Föreställningar om vad som händer efter döden i GT:s och NT:s texter visar att människor som varit trogna Gud kommer efter döden att hamna hos honom i himlen i evigt liv. Människor som inte har varit trogna Gud kommer att hamna i avgrunden, underjorden eller helvetet och straffas där i eviga plågor för sina synder. Det beskrivs lite olika och då lite otydligt vem som styr helvetet i Bibeln. Mannen i den andra åldergruppen i min intervjustudie trodde även han att himmel betyder att man varit trogen Gud och helvete betyder att man varit frånvarande från Gud. Alla utom en person trodde inte på himmel och helvete vilket inte är likt tankarna som till exempel fanns från den äldre kristendomen fram till och med 1700-talet. Här syns en tydlig förändring i människors tankar om livet efter döden från den äldre kristendomen fram tills idag. Kanske beror det på sekulariseringen.

Det som kanske lever kvar allra mest är tanken på att själen lämnar kroppen efter döden vilket tyder på en likhet mellan vad människor trodde förr och vad människor tror idag. Detta syntes redan i GT och NT och har levt kvar från den tiden fram tills idag vilket syns hos personernas tankar i min intervjustudie. Bland annat trodde ju en av de äldre kyrkofäderna Origenes att

själen hade viss kroppslighet och att den till och med hade förmågan att flytta vissa föremål i ett rum som var av mindre form. Runt 1100-1200-talet hade själen stor betydelse i och med uppkomsten av skärselden vilket ledde till att själen hamnade mycket i centrum. Intresset för själens tillstånd och andlighet är även något som speglar mycket av dagens tankar inom en del rörelser som till exempel spiritismen och New Age. Det som kanske är den största skillnaden mellan vad människor trodde förr och vad människor tror idag är föreställningar om himmel och helvete. Människor verkar ha trott mer på himmel och helvete förr än vad människor gör idag. Av detta resultat anser jag att det har skett förändringar i synen på livet efter döden men att en del föreställningar ändå lever kvar idag.

Slutligen vill jag avsluta resultatet och analysen med ett par förslag till fortsatt forskning. Om det skulle forskas vidare inom detta ämne tror jag att det hade varit intressant att intervjua personer som har haft nära-döden upplevelser för att kunna få en djupare förståelse för vad som händer efter döden. Jag tror även att det hade varit intressant att göra studien i enkätform hos barn och ungdomar, kanske bara hos yngre barn eller bara hos äldre barn. Det skulle också gå att genomföra en enkätundersökning hos både yngre och äldre barn och sedan jämföra deras svar. Idén skulle kunna utvecklas till att intervjua personer från olika samfund och se vad de tror händer efter döden eller undersöka vad människor tror händer efter döden inom andra religioner.

7. SAMMANFATTANDE AVSLUTNING

Syftet med uppsatsen var att undersöka vad människor tror händer efter döden. Jag anser att jag har uppnått mitt syfte och att jag har fått svar på mina underfrågor för uppsatsen som var om människor tro på himmel och helvete, om människor tror att man hamnar på någon speciell plats efter döden, om människor tror att själen lämnar kroppen efter döden och om människors syn på livet efter döden har förändrats.

Metoderna jag använde mig av var textanalys och intervjuer. Textanalysen användes när jag tolkade texterna som behandlas i den historiska bakgrunden och jag använde mig då mycket av Halldéns (1980) bok *Nyfikenhetens redskap*, och Nilsens m.fl. (1998) bok *Att möta texten*. Intervjuerna genomfördes med tre olika åldersgrupper som representerades av barn och ungdomar, medelålders människor och äldre människor. De tre åldersgrupperna utgjordes av sammanlagt sex personer med en flicka och en pojke i den första åldersgruppen, och två män och två kvinnor i den andra- och tredje åldersgruppen.

Resultatet av min intervjustudie visade att de flesta trodde att efter döden lämnar själen kroppen och lever vidare. Några trodde att själen lämnar kroppen för att leva vidare någon annanstans, några trodde att själen återföds i en ny kropp och någon trodde att vi lämnar tidens och rummets begränsningar. Det var endast en som trodde att det finns en himmel och ett helvete och att det då redan finns här och nu, om det talas om det i bildspråk. Resterande intervjupersoner trodde inte att det finns en himmel och ett helvete. De hade olika tankar på om man hamnade på någon speciell plats efter döden vilket resulterade i att några trodde att vi hamnar på någon speciellt bra plats där ingen styr medan några trodde att vi hamnar i en annan dimension som vi inte uppfattar här. Någon trodde att vi lämnar plats eftersom vi lämnar tid och rum och någon trodde att vi inte alls hamnar på någon plats efter döden. Den näst sista underfrågan var den som de allra flesta svarade samma sak på och som även är en tanke som har funnits med i alla tider när det gäller livet efter döden, nämligen tanken på att själen lämnar kroppen. Det var endast en person som inte trodde på detta. Denna tanke lyser igenom i många av intervjupersonernas svar på många av frågorna och detta verkar vara en allmän föreställning både från förr och nu, något som även märks i tidigare forskning. Resultatet visade att synen på livet efter döden både har förändrats och inte förändrats genom tiden.

Resultatet av min textanalys visar att jag kom fram till att en del av föreställningarna om livet efter döden har genomgått förändringar medan andra inte har gjort det. Himmel och helvete är två platser som har diskuterats mycket genom alla tider. Från den äldsta kristendomen fram till 1700-talet var himmel och helvete något som var en allmän föreställning. När sedan den protestantiska kyrkan förkastade läran om skärselden fanns endast himmel och helvete kvar. Det verkar sedan som att föreställningarna om himmel levde kvar och finns kvar än idag medan föreställningarna om helvetet var något som kritiserades mer. Den så kallade Djävulsstriden slutade med att det inte skulle förkunnas något om helvetet i kyrkan och detta blev kanske en anledning till att helvetet inte kommer så mycket på tal idag. Jag tycker mig se ett spår av en sekulariseringsprocess genom alla århundraden ända tillbaka till den äldsta kristendomen som har fått människor att både ändra sina tankar om livet efter döden, och för att idag, faktiskt komma tillbaka till tankar som kan härledas långt tillbaka i tiden.

Om resultatet av intervjuerna och textanalysen jämförs syns framförallt en tydlig likhet och en tydlig skillnad mellan vad människor trodde förr och vad människor tror nu. Likheten är att både människor från förr och idag verkar ha trott och tror att själen lämnar kroppen efter döden. Skillnaden är att människor förr verkar ha trott mer på himmel och helvete än vad människor gör idag.

Jag avslutar med att ta upp en fråga som du kanske har undrat över som läser denna uppsats, och det är vad jag som författare själv tror händer efter döden. Detta är en svår fråga och den är så främmande och annorlunda att vi endast kan spekulera i den. Jag har lite olika föreställningar om vad som händer efter döden och jag tror som så många andra, både från äldre tider och från nu, att själen och kroppen skiljs åt. Själen lämnar kroppen och lever vidare. Jag tror att själen hamnar på någon speciell plats men jag tror inte att den hamnar i någon himmel eller något helvete. Jag tror att denna plats är en fin, lugn och harmonisk plats där man kan göra vad man vill och ägna sig åt det man älskar. Jag tror att gamla familjemedlemmar, djur och annat som stått en nära på jorden kommer att finnas där och göra en glad. Jag hoppas att detta händer efter döden och jag tror att det är bra om vi tror på ett liv efter döden för att vi ska slippa vara rädda för denna gåta som aldrig går att lösa.

8. REFERENSER

Andersson, Daniel. Sander, Åke. ”Religion och religiositet i en pluralistisk och föränderlig värld” ur *Det mångreligiösa Sverige* (2009). Studentlitteratur: Lund

Andersson, Maria. *Barnatro – En studie av barns sätt att tro i olika åldrar* (2003). Hämtat från: hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:202099/FULLTEXT01 2011-05-03

Ankarloo, Bengt. *Helvetet* (2003). Bokförlag Historiska Media och Bengt Ankarloo: Lund

Bibeln (2000). Bokförlaget Libris: Örebro

Björklund, Maria. Paulsson, Ulf. *Seminarieboken – Att skriva, presentera och opponera* (2003) Studentlitteratur: Lund

Carsén, Maria. (2005) Hämtat från: <http://dSPACE.mah.se:8080/bitstream/2043/2370/1/ex-arbete%20slutversion.doc> 2011-05-03

Eriksson, Gunnar. Frängsmyr, Tore. *Idéhistoriens huvudlinjer* (2005) Tryckt av ScandBook: Falkenberg

Gustafsson, Göran. *Tro, samfund och samhälle – Sociologiska perspektiv* (1997/2000). Författaren och Bokförlaget Libris: Örebro

Gustafsson, Maria. *Det kristna dödsbegreppet* (2006). Hämtat från: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hig:diva-4126> 2011-05-03

Halldén, Sören. *Nyfikenhetens redskap – En bok om kritiskt tänkande inom vetenskapen och utanför* (1980). Studentlitteratur: Lund

Jarl, Cristina. *Hur känns det att leva? – Gymnasieungdomar reflekterar och samtalar kring livsfrågor* (2007). Hämtat från: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-9258> 2011-05-03

Le Goff, Jacques. *Ockraren och döden* (1990). Bokförlaget Zelos AB: Ludvika

Lexikon (2000). Bokförlaget Bra Böcker AB: Höganäs

Ljungman, Staffan. *Döden – En del av livet* (2001). Staffan Ljungman och Bokförlaget Cordia AB: Stockholm

Luther, Martin. *Martin Luthers lilla katekes* (1926) C.W.K Gleerups Förlag: Malmö

Newsfeed. Hämtat från: <http://newsfeed.time.com/2011/05/02/rot-in-hell-the-best-bin-laden-headlines-in-u-s-papers/> 2011-05-03

Nilsen, Kaj Berseth. Romoren, Rolf. Tonnessen, Elise Seip. Wiland, Sverre. *Att möta texten – Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv* (1998). Studentlitteratur: Lund

Palme, Sven Ulric. *Kristendomens genombrott i Sverige* (1959). Alb. Bonniers boktryckeri: Stockholm

Rasmussen, Tarald, Thomassen, Einar. *Kristendomen – En historisk introduktion* (2007). Universitetsforlaget AS: Oslo

Segal, F. Alan. *Life after death – A history of the afterlife in western religion* (2004). Published by Doubleday – a division of Random House, Inc: New York

Seiler, Herman. *Döden och vad kommer sedan?* (1984). Katolska Bokförlaget: Uppsala

Swedenborg, Emanuel. *Om himlen och dess under och om helvetet enligt vad jag hört och sett* (1986) Skandinaviska Swedenborgsällskapet, Stockholm och Proprius förlag AB: Stockholm

Sällskapet Sanningssökarna. Hämtat från: <http://www.sanningssokarna.com/index.html> 2011-05-02

Vetenskapsrådet. (2007). *Hantering av integritetskänsligt forskningsmaterial*. Hämtat från: http://www.vr.se/download/18.aae1aa51132473084980005790/integritetskansligt_forskningsmateria21.pdf 2011-05-04

Winter, David. *Vad händer efter döden?* (1991). Lion Publishing: Oxford

BILAGA 1

Intervjufrågor

1. Vad tror du händer efter döden? Alltså någon allmän föreställning som du tänker på när du tänker på döden?
2. Tror du på att det finns en himmel och ett helvete?
3. Tror du att man hamnar på någon speciell plats efter döden?
4. Tror du att det spelar någon roll hur vi är i detta livet för hur vi kommer leva i livet efter döden? Det vill säga tror du att goda och onda människor skiljs åt efter döden?
5. Tror du att det finns andar, gengångare eller spöken?
6. Tror du på människor som berättar att de har haft nära-döden upplevelser?
7. Tror du att man måste ha en tro på livet efter döden för att detta liv ska vara meningsfullt?
8. Hur ofta tänker du på döden?
9. Vad tror du händer med själen när vi dör?
10. Tror du på själavandring/reinkarnation?
11. Tror du att man kan förenas med andra familjemedlemmar, vänner, djur m.m. efter döden?